

ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНеМАРИВАЊА

САДРЖАЈ

САДРЖАЈ	18
УВОД	20
ЦИЉ ПРОГРАМА ЗА ЗАШТИТУ УЧЕНИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА.....	20
ОБЛИЦИ НАСИЉА И ЗЛОСТАВЉАЊА	21
ПРЕВЕНЦИЈА УПОТРЕБА ДРОГА У РАДУ СА УЧЕНИЦИМА	26
ПРАВА, ОБАВЕЗЕ И ОДГОВОРНОСТИ СВИХ У УСТАНОВИ У ПРЕВЕНЦИЈИ НАСИЉА.....	29
УНУТРАШЊА МРЕЖА ЗАШТИТЕ ОШ „ТРАЈКО СТАМЕНКОВИЋ“	29
СПОЉАШНА МРЕЖА ЗАШТИТЕ.....	31
ПРЕВЕНТИВНЕ АКТИВНОСТИ ОШ „ТРАЈКО СТАМЕНКОВИЋ“	31
Начини на који се превентивне мере и активности уграђују у свакодневни живот и рад школе.....	33
САРАДЊА СА ПОРОДИЦОМ, ЈЕДИНИЦОМ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ И ДРУГИМ РЕЛЕВАНТНИМ УСТАНОВАМА	35
ПОСТУПЦИ ЗА РАНО ПРЕПОЗНАВАЊЕ РИЗИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА.....	35
МЕРЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	36
Заштита запослених.....	38
ДОКУМЕНТАЦИЈА, АНАЛИЗА И ИЗВЕШТАВАЊЕ.....	38
ПРОЦЕЊИВАЊЕ ЕФЕКТА ПРЕВЕНЦИЈЕ/ИНТЕРВЕНЦИЈЕ.....	39
ПРОЦЕНА БЕЗБЕДНОСТИ У ШКОЛИ	39
АНАЛИЗА РИЗИКА.....	41
ПРЕДЛОГ МЕРА ЗА СМАЊЕЊЕ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА	41

УЛОГА УСТАНОВА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У БОРБИ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	42
ПРЕВЕНЦИЈА: ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА УЧЕНИКА У ШКОЛИ ОД ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	45
ИНТЕРВЕНЦИЈА: УЛОГА ШКОЛА У ПРЕЛИМИНАРНОЈ ИДЕНТИФИКАЦИЈИ УЧЕНИКА КОЈИ СУ ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ЖРТВЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	46
ПОСТУПАЊЕ УСТАНОВА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У СИТУАЦИЈАМА СУМЊЕ ИЛИ САЗНАЊА ДА ЈЕ УЧЕНИК УКЉУЧЕН У БИЛО КОЈИ ОБЛИК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	46
ПОДРШКА УЧЕНИЦИМА ЖРТВАМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА	48
ЕВИДЕНЦИЈА , НАЧИНИ ПРАЋЕЊА, ВРЕДНОВАЊА И ИЗВЕШТАВАЊА.....	51
СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ.....	52
ПОЈАЧАН ВАСПИТНИ РАД СА УЧЕНИЦИМА	17
ОПЕРАТИВНИ ПЛАН ЗАШТИТЕ.....	19
ДРУШТВЕНО-КОРИСТАН, ОДНОСНО, ХУМАНИТАРНИ РАД.....	26
УКЉУЧИВАЊЕ И ПОДСТИЦАЊЕ УЧЕНИКА ЗА АКТИВНО УЧЕСТВОВАЊЕ У РАДУ ШКОЛЕ	27

УВОД

Програмом заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања ОШ „Трајко Стаменковић“ одређују се мере и активности које обезбеђују развијање и неговање позитивне атмосфере и безбедно окружење ученика и свих запослених у школи.

Програм заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања израђен је на основу:

Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19 и 6/20 и 129/2021),

Правилника о протоколу поступању у установи на одговору на насиље, злостављање и занемаривање („Службени гласник РС”, број 46/2019 и 104/2020),

Приручника за примену посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања у образовно-васпитним установама, (Министарство просвете, Београд 2009. год.),

Посебног протокола за заштиту деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања (Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Београд, 2007. године),

Водич за примену ревидираних индикатора за прелиминарну идентификацију ученика који су потенцијалне жртве трговине људима, Београд 2022.

Програм заштите израђен је и на основу анализе стања безбедности ученика у школи, процене ризика као и на основу истраживања о присутности насиља у школи.

Задаци Тима:

- припрема програм заштите у складу са специфичностима установе и утврђеним мерама за унапређивање на основу анализе стања;
- информисање децу и ученике, запослене и родитеље о планираним активностима и могућности тражења подршке и помоћи од тима за заштиту;
- учествује у обукама и пројектима за развијање компетенција запослених потребних за превенцију и интервенцију у ситуацијама насиља, злостављања и занемаривања;
- предлаже мере за превенцију и заштиту, организује консултације и учествује у процени ризика и доношењу одлука о поступцима у случајевима сумње или дешавања насиља, злостављања и занемаривања;
- укључује родитеље у превентивне и интервентне мере и активности;
- прати и процењује ефекте предузетих мера за заштиту деце и ученика и даје одговарајуће предлоге директору;
- сарађује са стручњацима из других надлежних органа, организација, служби и медија ради свеобухватне заштите деце и ученика од насиља, злостављања и занемаривања;
- води и чува документацију;
- извештава стручна тела и орган управљања.

ЦИЉ ПРОГРАМА ЗА ЗАШТИТУ УЧЕНИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Општи циљ Програма је унапређивање квалитета живота ученика применом:

- **Мера превенције** за стварање безбедне средине за живот и рад ученика, активности школе у циљу спречавања насиља и праћење ефекта превенције;

- **Мера интервенције** у ситуацијама када се јавља насиље, злостављање и занемаривање у установама мере које се предузимају кад се насиље догоди, процедуре, улоге и одговорности.

Специфични циљеви програма заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања:

- Стварање и неговање климе прихватања, толеранције и уважавања
- Развијање и неговање богатства различитости и културе понашања
- Подизање нивоа свести и повећање осетљивости свих укључених у живот и рад школе за препознавање насиља
- Дефинисање поступака и процедура за заштиту од насиља и реаговања у ситуацијама насиља.
- Организовање обука, разговора, трибина о безбедности и заштити ученика од насиља
- Дефинисање правила понашања и последице кршења правила
- Праћење и евидентирање врста и учесталости насиља
- Саветодавни рад са ученицима са циљем превенције и ублажавања последица насиља
- Умрежавање и сарадња свих кључних носилаца превенције насиља.

Програм заштите садржи:

- 1) начине на који се превентивне мере и активности уграђују у свакодневни живот и рад установе (васпитне, наставне и ваннаставне активности), на свим нивоима (појединац, васпитна група, одељењска заједница, ученички парламент, стручни органи, тела и тимови, родитељски састанци, родитељи - индивидуално и групно, савет родитеља);
- 2) стручно усавршавање запослених ради унапређивања компетенција запослених за превентивни рад, благовремено уочавање, препознавање, реаговање на насиље, злостављање и занемаривање;
- 3) начине информисања о обавезама и одговорностима у области заштите од насиља, злостављања и занемаривања;
- 4) подстицање и оспособљавање ученика за активно учествовање у раду одељењске заједнице, ученичког парламента, школског одбора и стручних органа установе;
- 5) садржаје и начине за појачан васпитни рад ради развијања самоодговорног и друштвено одговорног понашања;
- 6) поступке за рано препознавање ризика од насиља, злостављања и занемаривања;
- 7) начине реаговања на насиље, злостављање и занемаривање, улоге и одговорности и поступање у интервенцији када постоји сумња или се оно догађа;
- 8) облике и садржаје рада са свом децом и ученицима, односно онима који трпе, чине или су сведоци насиља, злостављања и занемаривања;
- 9) начине, облике и садржаје сарадње са породицом, јединицом локалне самоуправе, надлежном организационом јединицом полиције (у даљем тексту: полиција), центром за социјални рад, здравственом службом, правосудним органима и др.

ОБЛИЦИ НАСИЉА И ЗЛОСТАВЉАЊА

Под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног, односно понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства

личности детета и ученика или запосленог.

Насиље и злостављање сматра се насиље запосленог према детету, ученику, другом запосленом, родитељу, односно другом законском заступнику (у даљем тексту: родитељ); ученика према другом детету, ученику или запосленом; родитеља према свом детету и ученику, запосленом као и према трећем лицу.

Насиље и злостављање може да јави као физичко, психичко (емоционално), социјално и дигитално.

Физичко насиље и злостављање је понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог; физичко кажњавање деце и ученика од стране запослених и других одраслих особа.

Психичко насиље и злостављање је понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета и ученика или запосленог.

Социјално насиље и злостављање је понашање којим се искључује дете и ученик из групе вршњака и различитих облика социјалних активности, одвајањем од других, неприхватањем по основу различитости, ускраћивањем информација, изоловањем од заједнице, ускраћивањем задовољавања социјалних потреба.

Дигитално насиље и злостављање је злоупотреба информационих технологија која може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства и остварује се слањем порука електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта (веб сите), четовањем, укључивањем у форуме, социјалне мреже и сл.

Осим наведених облика, насиље и злостављање препознаје се и кроз: злоупотребу, сексуално насиље, насилни екстремизам, трговину људима, експлоатацију детета и ученика и др.

Злоупотреба детета и ученика је све оно што појединац, односно установа чини или не чини, што негативно утиче, наноси штету, ускраћује или смањује могућност за безбедан и здрав развој и доводи га у немоћан положај према појединцу или установи (злоупотреба у спорту, у политичке, верске, комерцијалне и друге сврхе). Злоупотреба подразумева и прекомерно подстицање, односно психолошки притисак на дете и ученика од стране родитеља или наставника ради постигнућа која могу да имају за последицу угрожавање нормалног психофизичког и социјалног развоја и најбољег интереса детета.

Сексуално насиље и злостављање је понашање којим се дете и ученик сексуално узнемирава, наводи или приморава на учешће у сексуалним активностима које не жели, не схвата или за које није развојно дорастао или се користи за проституцију, порнографију и друге облике сексуалне експлоатације.

Насилни екстремизам је промовисање, заговарање, подржавање, припремање и учествовање у идеолошки мотивисаном насиљу за остваривање друштвених, економских, верских, политичких и других циљева.

Трговина људима је врбовање, превозење, пребацивање, скривање или примање лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем у циљу експлоатације.

Експлоатација је рад који није у најбољем интересу детета и ученика, а у корист је другог лица, установе или организације. Ове активности могу да имају за последицу угрожавање физичког

или менталног здравља, моралног, социјалног и емоционалног развоја детета и ученика, његову економску зависност, ускраћивање права на образовање и слободу избора.

Занемаривање и немарно поступање је пропуштање родитеља, друге особе која је преузела бригу о детету и ученику, установе или запосленог да у оквиру расположивих средстава обезбеди услове за правилан развој детета и ученика у свим областима, а што може да наруши његово здравље и развој.

Занемаривање у установи обухвата: ускраћивање појединих облика образовно-васпитног рада неопходних детету и ученику; нереаговање на сумњу о занемаривању или на занемаривање од стране родитеља; пропусте у обављању надзора и заштите детета и ученика од повређивања, самоповређивања, употребе алкохола, дувана, наркотичког средства или психоактивне супстанце, укључивања у деструктивне групе и организације и др.

Разврставање насиља, злостављања и занемаривања по нивоима

Разврставање насиља, злостављања и занемаривања на нивое има за циљ обезбеђивање уједначеног поступања (интервенисања) установа у ситуацијама насиља и злостављања када су актери деца, односно ученици (ученик-ученик, ученик-дете). Исти облици насиља, злостављања и занемаривања могу да се појаве на више нивоа, али се разликују у интензитету, степену ризика, учесталости, последицама и учесницима. **Процена нивоа насиља се доноси на основу анализе интензитета, степена ризика, трајања и учесталости понашања, последица, броја учесника, узраста и карактеристика развојног периода детета, односно ученика.**

У реализацију плана активности укључује се родитељ детета. Уколико укључивање породице није у најбољем интересу детета, установа на основу стручног мишљења Тима за заштиту укључује надлежни центар за социјали рад. У складу са проценом ризика и потребама детета укључују се и други системи из спољашње мреже заштите у складу са својом надлежностима (систем социјалне заштите, систем здравствене заштите).

Први ниво:

Облици физичког насиља и злостављања су, нарочито: ударање чврга, гурање, штипање, гребане, гађање, чупање, уједање, саплитање, шутирање, прљање, уништавање ствари.

Облици психичког насиља и злостављања су, нарочито: омаловажавање, оговарање, вређање, ругање, називање погрдним именима, псовање, етикетирање, имитирање, "прозивање".

Облици социјалног насиља и злостављања су, нарочито: добацивање, подсмевање, искључивање из групе или заједничких активности, фаворизовање на основу различитости, ширење гласина.

Облици сексуалног насиља и злостављања су, нарочито, неумесно, са сексуалном поруком: добацивање, псовање, ласцивни коментари, ширење прича, етикетирање, сексуално недвосмислена гестикулација.

Облици насиља и злостављања злоупотребом информационих технологија и других комуникационих програма су, нарочито: узнемиравајуће позивање, слање узнемиравајућих порука СМС-ом, ММС-ом.

Други ниво:

Облици физичког насиља и злостављања су, нарочито: шамарање, ударање, гажење, цепање одела, "шутке", затварање, пљување, отимање и уништавање имовине, измицање столице, чупање за уши и косу.

Облици психичког насиља и злостављања су, нарочито: уцењивање, претње, неправедно кажњавање, забрана комуницирања, искључивање, манипулисање.

Облици социјалног насиља и злостављања су, нарочито: сплеткарење, ускраћивање пажње од стране групе (игнорисање), неукључивање, неприхватање, манипулисање, искоришћавање.

Облици сексуалног насиља и злостављања су, нарочито: сексуално додиривање, показивање порнографског материјала, показивање интимних делова тела, свлачење.

Облици насиља и злостављања злоупотребом информационих технологија су, нарочито: оглашавање, снимање и слање видео записа, злоупотреба блогова, форума и четовања, снимање камером појединаца против њихове воље, снимање камером насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика.

Трећи ниво:

Облици физичког насиља и злостављања су, нарочито: туча, дављење, бацање, проузроковање опекотина и других повреда, ускраћивање хране и сна, излагање ниским температурама, напад оружјем.

Облици психичког насиља и злостављања су, нарочито: застрашивање, уцењивање уз озбиљну претњу, изнуђивање новца или ствари, ограничавање кретања, навођење на коришћење наркотичких средстава и психоактивних супстанци, укључивање у деструктивне групе и организације.

Облици социјалног насиља и злостављања су, нарочито: претње, изолација, малтретирање групе према појединцу или групи, организовање затворених група (кланова) које има за последицу повређивање других.

Облици сексуалног насиља и злостављања су, нарочито: завођење од стране ученика и одраслих, подвођење, злоупотреба положаја, навођење, изнуђивање и принуда на сексуални чин, силовање, инцест.

Облици насиља и злостављања злоупотребом информационих технологија су, нарочито: снимање насилних сцена, дистрибуирање снимака и слика, дечија порнографија.

Ради уједначеног и примереног поступања, установа у превенцији и интервенцији на насиље, злостављање и занемаривање, општим актом утврђује као лакше повреде обавеза ученика:

- понављање насилног понашања са првог нивоа када васпитни рад није делотворан;
- насилно понашање са другог нивоа када појачани васпитни рад није делотворан.

Насилно понашање са трећег нивоа може да буде третирано као тежа повреда обавеза и као повреда забране утврђене законом, у зависности од околности (последиче, интензитет, учесталост, учесници, време, место, начин и др.), што процењују тим за заштиту и директор.

Интервенција према нивоима насиља, злостављања и занемаривања

Ниво насиља и злостављања условљава и предузимање одређених интервентних мера и активности.

На првом нивоу, по правилу, активности предузима самостално одељењски старешина, наставник, у сарадњи са родитељем, у смислу појачаног васпитног рада са одељењском заједницом, групом ученика и индивидуално.

Изузетно, ако се насилно понашање понавља, ако васпитни рад није био делотворан, ако су последице теже, ако је у питању насиље и злостављање од стране групе према појединцу или ако исто дете и ученик трпи поновљено насиље и злостављање за ситуације првог нивоа, установа интервенише активностима предвиђеним за други, односно трећи ниво.

На другом нивоу, по правилу, активности предузима одељењски старешина, у сарадњи са педагогом, психологом, тимом за заштиту и директором, уз обавезно учешће родитеља, у смислу појачаног васпитног рада. Уколико појачани васпитни рад није делотворан, директор покреће васпитно-дисциплински поступак и изриче меру, у складу са законом.

На трећем нивоу, активности предузима директор са тимом за заштиту, уз обавезно ангажовање родитеља и надлежних органа, организација и служби (центар за социјални рад, здравствена служба, полиција и друге организације и службе). Када су извршиоци насиља ученици старости до 14 година против којих се не може поднети прекршајна или кривична пријава, нити покренути прекршајни и кривични поступак, на овом узрасту се искључиво примењују мере из надлежности образовно-васпитног система, здравственог система и система социјалне заштите. У раду са учеником до 14 година родитељ има обавезу да се укључи у појачан, односно по интензитету примерен потребама ученика васпитни рад. Уколико присуство родитеља није у најбољем интересу ученика, тј. може да му штети, угрози његову безбедност или омета поступак у установи, директор обавештава центар за социјални рад, односно полицију или јавног тужиоца.

На овом нивоу обавезни су васпитни рад који је у интензитету примерен потребама ученика, као и покретање васпитно-дисциплинског поступка и изрицање мере, у складу са законом. Ако је за рад са учеником ангажована и друга организација или служба, установа остварује сарадњу са њом и међусобно усклађују активности.

Када родитељ чини насиље или злостављање детета и када његово укључивање у поступак није у најбољем интересу детета Тим за заштиту обавезно укључује надлежни центар за социјални рад.

Информације о насиљу, злостављању и занемаривању прикупља, по правилу, психолог, педагог, односно друго задужено лице у установи - одељењски старешина, наставник, васпитач или члан тима за заштиту, непосредно по сазнању или сумњи на насиље, злостављање и занемаривање. Начин прикупљања информација одређује се у складу са специфичностима ситуације. Изјава од малолетних ученика се узима у складу са одредбама закона који уређује основе система образовања и васпитања, а којима је прописан васпитно-дисциплински поступак у установи.

Ако постоји сумња или сазнање о насиљу, злостављању и занемаривању детета и ученика у породици, директор без одлагања обавештава полицију или јавног тужиоца, који предузимају даље мере у складу са законом.

Уколико се ради о догађају који захтева предузимање неодложних интервентних мера и активности, директор обавештава родитеља и центар за социјални рад, који даље координира активностима са свим учесницима у процесу заштите детета и ученика.

Ако постоји сумња да насилни догађај може да има елементе кривичног дела или прекршаја, директор обавештава родитеља и подноси кривичну пријаву надлежном јавном тужилаштву, односно захтев за покретање прекршајног поступка надлежном прекршајном суду.

Уколико постоји сумња или сазнање да је ученик укључен у промовисање, заговарање и подржавање идеолошки мотивисаног насиља, односно у насилни екстремизам, директор школе сазива тим за заштиту који разматра ситуацију и на основу прикупљених информација одлучује о даљем поступању.

Уколико постоји сумња или сазнање да ученик припрема и/или учествује у идеолошки мотивисаном насиљу, односно у насилном екстремизму које има елементе кривичног дела и када тај догађај очигледно захтева неодложно поступање, директор одмах обавештава родитеља, јавног тужиоца и полицију.

Уколико постоји сумња или сазнање да је дете, односно ученик укључен у било који облик трговине људима, директор се обраћа служби надлежној за идентификацију и подршку жртава трговине људима, односно Центру за заштиту жртава трговине, надлежном центру за социјални рад и полицији.

Увек када је запослени починилац насиља, злостављања и занемаривања према детету и ученику у установи, директор предузима мере према запосленом, у складу са законом, а према детету и ученику мере за заштиту и подршку (план заштите) на основу Правилника о протоколу.

Када је родитељ починилац насиља и злостављања према запосленом, свом детету, детету/ученику или трећем лицу директор је дужан да одмах обавести полицију или јавног тужиоца.

Када је ученик починилац насиља према запосленом, директор је дужан да обавести родитеља и центар за социјални рад; да покрене васпитно-дисциплински поступак, и да изрекне васпитно-дисциплинску меру, у складу са Законом, а ако постоје елементи кривичног дела или прекршаја, пријаву поднесе надлежном јавном тужилаштву односно прекршајном суду.

Уколико постоји сумња да је починилац насиља, злостављања и занемаривања треће одрасло лице (укључујући пунолетног ученика) према детету и ученику, директор је обавезан да истовремено обавести родитеља детета које је изложено насиљу, злостављању и занемаривању, надлежни центар за социјални рад и поднесе кривичну пријаву надлежном јавном тужилаштву, односно захтев за покретање прекршајног поступка надлежном прекршајном суду.

Када се насиље и злостављање дешава у установи између одраслих лица (запослени - запослени; запослени - родитељ; запослени, родитељ - треће лице), директор предузима мере, у складу са законом.

Уколико установа има сазнање да се насиље у које су укључени ученици догодило ван установе, дужна је да појача васпитни рад са ученицима уз обавезно укључивање родитеља, осим када се ради о насиљу у породици, када је нужно укључити надлежни центар за социјални рад.

Уколико се насилно понашање догоди у простору установе и/или у време образовно-васпитног рада и других активности установе предузимају се мере појачаног васпитног рада, а у складу са проценом нивоа води и окончава васпитно-дисциплински поступак у роковима и на начин утврђен законом. Установа обавештава друге институције у зависности од процењеног нивоа насиља.

У поступку заштите детета и ученика од насиља, злостављања и занемаривања установа је дужна да: поступак води ефикасно и економично; обезбеди заштиту и поверљивост података до којих дође пре и у току поступка; да дете, односно ученика не излаже поновном и непотребном давању изјава.

ПРЕВЕНЦИЈА УПОТРЕБА ДРОГА У РАДУ СА УЧЕНИЦИМА

На нивоу запослених у школи, неопходно је обезбедити релевантно стручно усавршавање које унапређује компетенције запослених да спроводе превентивне активности.

ПРЕВЕНЦИЈА ЗЛОУПОТРЕБЕ ДРОГА НА МЛАЂЕМ ОСНОВНОШКОЛСКОМ УЗРАСТУ

У овом узрасном периоду, породица је и даље пресудна у социјализацији деце али школа и вршњаци са нормама заједнице, културе и образовања постају све важнији фактори развоја емоционално, когнитивно и друштвено здравог појединца. Улога социјалних вештина и просоцијалних ставова расте и постају кључни заштитини фактор.

Карактеристике превентивних активности усмерене на ученике које утичу на позитивни исход:

- ✓ добро структуриране интерактивне радионице које за циљ имају развој личних и социјалних вештина (толеранција фрустрације у свакодневном животу, на безбедан и здрав начин, развој социјалних компетенција, развој позитивних друштвених норми и ставова);
 - ✓ активности којима се развија добра атмосфера у учионици, у којој се негује просоцијално понашање а редукује неприкладно (развој тима, осећаја припадности, групних правила која свима обезбеђују да се осећају безбедно и прихваћено, доследно реаговање на непримерено понашање, препознавање и награђивање пожељног понашања, формирање вредносног система у коме се труд, учење и знање цене...и активно ангажовање ученика у овим активностима);
 - ✓ обезбеђивање редовног похађања школе, развоја везаности за школу, развој одговарајућих језичких и математичких компетенција очекиваних за узраст (нарочито код осетљивих група);
 - ✓ превентивне интервенције које укључују родитеље (у наставку документа)
- на овом узрасту, пружање информација о специфичним опојним средствима и подизање нивоа страха, као и коришћење неинтерактивних метода – предавања, не дају позитиван превентивни исход;
 - активности које су фокусиране искључиво на изградњи самопоштовања и емоционалном образовању, такође не доприносе превенцији злоупотребе дрога.

ПРЕВЕНЦИЈА ЗЛОУПОТРЕБЕ ДРОГА НА СТАРИЈЕМ ОСНОВНОШКОЛСКОМ УЗРАСТУ

Адолесценција представља развојни период у коме млади из жеље да преузму улоге одраслих и постигну већу независност, често могу доносити погрешне одлуке и повећати склоност ризичним понашањима.

Злоупотреба психоактивних супстанци и девијантна понашања вршњачке групе, као и одбацивање од стране вршњака, јако утичу на здраво понашање, иако утицај родитеља и даље остаје значајан. На овом узрасту, важни заштитни фактори против злоупотребе дрога су добре социјалне вештине, ментално и емоционално здравље и друштвене норме које афирмишу здраве животне стилове и безбедност.

Карактеристике превентивних активности усмерених на ученике које утичу на позитивни исход :

- ✓ Интерактивне активности које ангажују ученике у вежбању личних и социјалних вештина (супротстављање социјалним притисцима коришћења дрога и развој здравих одговора на изазовне животне ситуације, вежбање вештина суочавања, доношења одлука и пружања отпора ризичним облицима понашања);
 - ✓ Узрасно примерено вођење дискусија о различитим друштвено распрострањеним уверењима, ставовима, позитивним и негативним очекивањима у вези са коришћењем дрога, укључујући и последице злоупотребе (перцепција ризика злоупотребе). Разбијање заблуда о нормативној природи и очекивањима везаним за злоупотребу дрога;
 - ✓ Програме треба да спроводе обучени наставници као и обучени вршњаци, али они могу бити доступни младима и преко компјутера или интернета, јер и тада доприносе смањењу злоупотребе психоактивних супстанци. Програме треба спроводити кроз низ структурираних сесија (најчешће 10-15) једном недељно;
 - ✓ Индивидуални рад обучених професионалаца са ученицима код којих су идентификоване особине као што су импулсивност, анксиозност, осећај безнађа (кратке серије сесија, 2-5 пута, које помажу адолесцентима да науче да се конструктивно носе са емоцијама, уместо да користе негативне стратегије суочавања са проблемима као што је нпр. Употреба алкохола);
 - ✓ Развој позитивног школског етоса, посвећеност школи и учешћу ученика;
 - ✓ Упознатост ученика са јасним правилима школе у вези коришћења дроге у школским просторијама и доследно примењивање тих правила и интервенција/поступака у случају њиховог кршења (поштовање Протокола о поступању у случају присуства и коришћења психоактивних супстанци у образовно-васпитним установама);
 - ✓ Саветовање код постојања сумње на злоупотребу дрога или упућивање на саветовање, лечење и пружање других здравствених и психосоцијалних услуга;
 - ✓ Менторство, програми повезивања младих са одраслима са којима нису у сродству и који су се обавезали да организују активности и редовно проводе део свог времена са младима, уколико су прошли одговарајућу обуку (у нашој земљи се тренутно пилотира програм у коме су ментори студенти-волонтери)
 - ✓ Превентивне интервенције које укључују родитеље (у наставку документа)
-
- Употреба неинтерактивних метода, предавања, као примарне стратегије има или негативне исходе или нема превентивне исходе, као и искључиво пружање информација и подизање нивоа страха;
 - Неструктурирани дијалози на сесијама, фокусирање само на изградњи самопоштовања и емоционалне писмености, посвећивање само моралном одлучивању, такође не даје жељени превентивни ефекат;
 - Коришћење бивших корисника дрога, као сведока зависности, може имати негативне исходе;
 - Не постоје докази да рандомизирано тестирање ученика на дрогу доприноси превенцији злоупотребе (према постојећим законима није предвиђено да школа може да спроводи овакве активности);

ПРЕВЕНТИВНЕ АКТИВНОСТИ УСМЕРЕНЕ КА РОДИТЕЉИМА

Карактеристике превентивних активности које утичу на позитивни исход :

- ✓ програми који развијају вештине родитељства (постављање правила и граница у понашању на начин који је узрасно примерен, контрола и квалитетно структурирање слободног времена деце, укљученост родитеља у животе деце – праћење њихових активности и пријатељства, укљученост у њихово учење и образовање, вештине комуникације, подршка родитељима о томе како да постану узор својој деци...)
- ✓ наведене програме реализују обучени појединци/наставници или стручни сарадници, у време и на начин који је погодан и привлачан за родитеље (ван њиховог радног времена, у простору који није превише формализован и у коме међусобно лако комуницирају), кроз најчешће 10 сесија
- Подривање ауторитета родитеља је повезано са негативним исходима превенције, као и фокусирање само на дете
- Коришћење само усменог подучавања и пружање информација о дрогама тако да родитељи могу да о томе причају са децом не доприноси превенцији
- Спровођење програма од стране слабо обучених појединаца доводи у питање сврху интервенције.

ПРАВА, ОБАВЕЗЕ И ОДГОВОРНОСТИ СВИХ У УСТАНОВИ У ПРЕВЕНЦИЈИ НАСИЉА

Ради превенције насиља, злостављања и занемаривања установа је дужна да упозна све запослене, децу, ученике и родитеље са њиховим правима, обавезама и одговорностима, прописаним законом.

УНУТРАШЊА МРЕЖА ЗАШТИТЕ ОШ „ТРАЈКО СТАМЕНКОВИЋ“

Унутрашњу заштитну мрежу чине сви запослени школе. Сви запослени имају обавезу да откривају – идентификују све облике насиља, реагују на сваки вид насиља и ученику жртви насиља пруже помоћ и подршку у превазилажењу поседица претрпљеног насиља, као и рад са ученицима који врше насиље, као и са ученицима који су учесници или посматрачи.

ДЕЖУРНИ НАСТАВНИЦИ

- Дежура у складу са распоредом дежурства;
- Уочава и пријављује случај главном дежурном наставнику, стручним сарадницима, директору;
- Покреће процес заштите детета (**реагује одмах**) у случају насилног понашања, користећи неку од стратегија;
- Обавештава одељењског старешину о случају;
- Главни дежурни наставник евидентира случај у књигу дежурстава
- Сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља

ОДЕЉЕЊСКИ СТАРЕШИНА

- Уочава случајеве насилног понашања и реагује одмах;
- Учествује у процесу заштите деце;
- Разговара са учесницима насиља;
- Информације родитеље и сарађује са њима;
- Сарађује са Тимом за заштиту деце од насиља;
- Евидентира случај и води документацију;
- Реализује појачани васпитни рад ученика, учествује у изради и спровођењу плана заштите
- За ученике којима је изречена васпитна, односно васпитно-дисциплинска мера израђује План реализовања друштвено-корисног, односно, хуманитарног рада
- Прати ефекте предузетих мера;
- Пише извештаје о реализованим активностима
- По потреби, комуницира са релевантним установама
- Одељењски старешина, односно васпитач бележи насиље на првом нивоу; прати и процењује делотворност предузетих мера и активности и евидентира у педагошкој документацији.

ТИМ, ПСИХОЛОГ, ПЕДАГОГ

- уочава случајеве насилног понашања;
- покреће процес заштите детета, реагује одмах;
- обавештава одељењског старешину и сарађује са њим;
- по потреби, разговара са родитељима;
- пружа помоћ и подршку деци/ученицима, наставницима;
- разматра случај (2. и 3. ниво) и осмишљава мере заштите;
- израђује планове заштите,
- обавља консултације, предлаже заштитне мере, прати ефекте предузетих мера;
- по потреби, сарађује са другим установама;
- евидентира случај.

ПОМОЋНО-ТЕХНИЧКО ОСОБЉЕ

- Дежура;
- Прекида насиље;
- Уочава и пријављује случајеве насилног понашања.

УЧЕНИЦИ

- Уочавају случајеве насилног понашања;
- Пријављују насиље одраслој особи у школи,
- Пријављују одељењском старешини,
- Учествују у раду Тима
- Учествују у раду Вршњачког тима са циљем промоције и неговања пријатељства, толеранције, ненасилне комуникације,
- Учествују у плановима заштите, појачани васпитни рад

ШКОЛСКИ ПОЛИЦАЈАЦ

- Дежурство
- Уочава случајеве насилног понашања
- Пријављује педагогу, психологу
- Сарађује са члановима тима

СПОЉАШНА МРЕЖА ЗАШТИТЕ

Спољашњу заштитну мрежу чине следеће институције:

- Центар за социјални рад
- Полицијска управа
- Дечји диспанзер
- Дом здравља
- Школска управа
- Локална самоуправа
- Министарство просвете, науке и технолошког развоја
- Друге установе и институције социјалне и здравствене заштите ученика
- јавно тужилаштво
- Центар за заштиту жртава трговине људима - <http://www.centarzztlj.rs/>
- Невладине организације које се баве темом трговине људим:
 - АСТРА - <https://www.astra.rs/>
 - Атина - <http://atina.org.rs/sr>.

ПРЕВЕНТИВНЕ АКТИВНОСТИ ОШ „ТРАЈКО СТАМЕНКОВИЋ“

Програм и активности превенције омогућавају да се:

- Подиже ниво свести и осетљивости детета и ученика, родитеља и свих запослених за препознавање свих облика насиља, лостављања и занемаривања;
- Негује атмосфера сарадње и толеранције, уважавања и конструктивне комуникације у којој се не толерише насиље, злостављање и занемаривање;
- истичу и унапређују знања, вештине и ставови потребни за креирање безбедног и подстицајног окружења и конструктивно реаговање на насиље;
- унапређује познавање процедура за пријављивање и поступање код детета и ученика, родитеља и свих запослених у случају сумње или сазнања о свим облицима насиља, злостављања и занемаривања, обезбеђује заштита детета и ученика, родитеља и свих запослених од насиља, злостављања и занемаривања;
- подстиче усвајање позитивних норми и облика понашања, учење вештина конструктивне комуникације и развијање емпатије.
- остварује упознавање са видовима и стратегијама пружања одговарајуће подршке и разумевања различитих облика комуникација и понашања ученика са тешкоћама и сметњама у развоју и инвалидитетом.
- развијају социоемоционалне компетенције деце и ученика, родитеља и запослених (свест о себи, свест о другима, саморегулација, одговорно доношење одлука и др.).

Сви запослени, родитељи ученика и ученици заједнички планирају, осмишљавају и спровode превентивне активности, начине информисања о садржајима, мерама и активностима за спречавање и заштиту од насиља, злостављања и занемаривања.

У оквиру превенције насиља школа остварује васпитни рад, појачан васпитни рад и васпитни рад који је у интензитету примерен потребама, самостално или у сарадњи са другим надлежним органима, организацијама и службама.

Специфични циљеви у превенцији

1. Подстицање и неговање климе прихватања, толеранције и уважавања;
2. Укључивање свих интересних група (ученици, наставници, стручни сарадници, административно и помоћно особље, директор, родитељи, старатељи, локална заједница) у доношење и развијање програма превенције;
3. Идентификација безбедносних ризика у школи увидом у документацију, непосредно окружење евидентирањем критичних места у школи, анкетањем ученика, наставника и родитеља;
4. Дефинисање процедура и поступака за заштиту од насиља и реаговања у ситуацијама насиља,
5. Информисање свих укључених у живот и рад установе о процедурама и поступцима за заштиту од насиља и реаговање у ситуацијама насиља;
6. Омогућавање свим ученицима који имају сазнања о могућем насилном акту да без излагања опасности врше пријављивање насиља;
7. Изграђивање и примена норми понашања, информисање о правилима и кућном реду;
8. Спровођење психо-социјалног програма превенције кроз обуку за ненасилну комуникацију, самоконтролу реаговања и понашања, превазилажење стреса, учење социјалних вештина;
9. Сарадња са родитељима путем Савета, родитељских састанака, индивидуалних и групних разговора;
10. Унапређивање компетенција наставног (стручно усавршавање) и ваннаставног особља, деце, ученика, родитеља, старатеља и локалне заједнице за уочавање и решавање проблема насиља, злостављања и занемаривања;
11. Сарадња са службама ван школе које посредно и непосредно могу помоћи на превазилажењу проблема насиља у школи;
12. Пружање помоћи ученицима у савладавању личних проблема и проблема у учењу.

Задачи Школског тима у области превенције:

- ✓ Упознавање наставника, родитеља ученика и запослених у школи са правном регулативом, општим и посебним протоколом, правилником о поступању када се насиље десило,
- ✓ Усклађивање постојећих подзаконских аката установе;
- ✓ Израда Програма за заштиту деце/ученика од насиља (превентивне и интервентне активности);
- ✓ Дефинисање улога и одговорности у примени процедура и поступака;
- ✓ Развијање и неговање богатства различитости и културе понашања у оквиру васпитно-образовних активности;
- ✓ Организовање обука за ненасилну комуникацију и конструктивно решавања конфликта;
- ✓ Организовање разговора, трибина, представа, изложби о безбедности и заштити деце/ученика од насиља;
- ✓ Дефинисање правила понашања и последица кршења правила;
- ✓ Развијање вештина ефикасног реаговања у ситуацијама насиља;
- ✓ Умрежавање свих кључних носилаца превенције насиља (савет родитеља, школски одбор, ученички парламент, одељењско веће, наставничко веће).

Превентивне активности треба да допринесу да ученици:

- ✓ прихвате и науче вештине потребне за боравак и живот у колективу
- ✓ осећају се заштићено и сигурно у установи
- ✓ успешније и ефикасније уче
- ✓ буду одговорнији и науче да управљају сопственим понашањем у конфликтним ситуацијама
- ✓ да управљају осећањима као што су љутња, фрустрација, срећа и усхићење
- ✓ науче да заштите своја и права других
- ✓ разумеју и прихватају разлике, сарађују са другима и раде тимски
- ✓ Да се оспособе за активно учествовање у раду одељењске заједнице, ученичког парламента, вршњачког тима, школског одбора и стручних органа школе.

Превентивне активности допринеће да одрасли:

- ✓ преузму одговорност за стварање и неговање подстицајног окружења у установи
- ✓ развијају и негују здраве стилове комуникације
- ✓ поштују своја и права других
- ✓ уважавају различитост и негују кооперативност и сарадњу
- ✓ усвоје и примењују практична знања и вештине за конструктивно превазилажење сукоба и кризних ситуација
- ✓ уоче и конструктивно се супротставе разним облицима насиља.

Начини на који се превентивне мере и активности уграђују у свакодневни живот и рад школе

У оквиру наставе:

- ✓ У оквиру часова редовне наставе, изборних предмета и слободних наставних активности прати се напредовање ученика, њихов лични и социјални развој и пружа подршка у учењу и понашању, ученицима којима је потребна додатна образовна подршка укључују се у различите ваннаставне активности,
- ✓ образовно васпитним активностима из свих области развоја: говора/комуникација, упознавање природне и друштвене средине/свет око нас, развој математичких појмова/математичко образовање, физичко, музичко и ликовно васпитање/развој, еколошко васпитање, које имају за циљ развијање позитивних образаца понашања и комуникацијских вештина ученика,
- ✓ дефинисање правила понашања деце у школи, доношење одељењских правила понашања, ревизија одељењских правила понашања,
- ✓ поштовање Конвенције о правима детета и упознавање ученика са дечјим правима,
- ✓ реализацијом тематских активности на часовима одељењског старешине
- ✓ реализација програма подршке, развијање социјалних вештина ученика, развијање толеранције и поштовање различитости, у настави Грађанског васпитања, на часовима одељењског старешине, секцији за развој социјалних вештина ученика.
- ✓ реализација превентивних радионица
- ✓ организовање хуманитарних акција, еколошких акција и радионица, квизова, израђивање паноа, обележавање важних датума, реализовање пројеката и пројектних дана у школи,

ликовне и литерарне изложбе и конкурси, такмичења ученика, спортска такмичења, крос, реализација Програма недеље школског спорта (подстицање фер-плеја и међудодељенских такмичења,)

- ✓ ваннаставне активности/секције за ученике у складу са њиховим интересовањима
- ✓ културне и спортске активности школе,
- ✓ Активности у оквиру Дечје недеље,
- ✓ Активности у оквиру Ученичког парламента
- ✓ Активности у оквиру пројекта Професионална оријентација
- ✓ Педагошке и психолошке радионице
- ✓ Пружање подршке осетљивим групама
- ✓ Оспособљавањем ученика за ученичку медијацију
- ✓ Кутија поверења у холу школе
- ✓ Промоција ученичких радова и продуката
- ✓ Промоција успешних ученика
- ✓ Примена ресторативне дисциплине.

Сарадња са родитељима:

- ✓ Упознавање родитеља ученика на родитељским састанцима са Програмом заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања,
- ✓ Упознавање родитеља и ученика са кућним редом школе, правилима понашања ученика, родитеља, запослених и кодексом облачења,
- ✓ индивидуални разговори са родитељима, групни родитељски састанци, тематски родитељски састанци, дан отворених врата,
- ✓ сарадња са другим институцијама, умрежавање са другим школама у реализацији превентивних активности, пружање подршке
- ✓ редовно одржавање и укључивање Савета родитеља из дела њихове саветодавне надлежности
- ✓ Редовно и правовремено информисање родитеља на нивоу одељенских заједница
- ✓ Усклађивање потреба школе и родитеља ученика у циљу унапређивања квалитета наставе и ученичких постигнућа
- ✓ Учешће родитеља у активностима промоције школе
- ✓ Учешће родитеља у активностима промоције ученичких постигнућа
- ✓ Учешће родитеља у културним активностима школе, спортским манифестацијама и школским пројектима
- ✓ Учешће у школским акцијама, и акцијама иницираних од стране ученика
- ✓ Учешће у раду школских тимова
- ✓ Заједничко учешће ученика, наставника и родитеља у активностима и манифестацијама које организују институције локалне заједнице

Ниво школе

- ✓ информисање свих запослених о Програму заштите деце и извештавање о реализацији на седницама стручних тела и органа управљавања са циљем подизања нивоа свести и повећања осетљивости свих укључених у живот и рад установе за препознавање насиља, злостављања и занемаривања и реаговања на њих,
- ✓ спровођење истраживања о појавним облицима насиља у циљу даљег превентивног деловања,

- ✓ организовање хуманитарних акција у сарадњи са институцијама локалне самоуправе,
- ✓ сарадња са установама здравствене и социјалне заштите,
- ✓ сарадња са основним школама и вртићем кроз планирање и реализацију заједничких активности
- ✓ сарадња са медијима,
- ✓ предавања и трибине стручњака лекара
- ✓ реализација пројекта Основи безбедности деце и ученика
- ✓ редовно одржавање састанака и размена информација на седницама одељењских већа, активима, тимовима, педагошком колегијуму, наставничком већу,
- ✓ праћење реализације Школског програма и Годишњег плана рада школе
- ✓ реализација програма безбедности и здравља на раду која обухвата заједничке активности школе, родитеља и локалне самоуправе, усмерене на развој свести за спровођење и унапређивање безбедности и здравља на раду
- ✓ истраживања и анкетање родитеља и ученика
- ✓ У израду ИОП а се, уколико постоји потреба, укључује се представник Тима за заштиту ради планирања активности у оквиру ИОПа, а у вези са заштитом од насиља.

САРАДЊА СА ПОРОДИЦОМ, ЈЕДИНИЦОМ ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ И ДРУГИМ РЕЛЕВАНТНИМ УСТАНОВАМА

Начини, облици и садржаји сарадње у области превенције са:

- ✓ Породицом – развијање партнерског односа са родитељима/другим законским заступницима кроз активно учешће родитеља у планирању реализацији и евалуацији образовног – васпитног рада у школи (у различитим областима), учешћем у активностима на нивоу школе (хуманитарне акције, изложбе дечјих радова са садржајима везаним за реализацију програма заштите, радионице), групни и општи родитељски састанци са садржајима везаним за реализацију програма заштите, индивидуални разговори са родитељима.
- ✓ Другим институцијама и локалном заједницом – заједничка реализација превентивних активности наше школе и других основних школа, Завода за јавно здравље, Дечјег диспанзера, Спортског центара, Домом културе, Градском библиотеком, Центром за стручно усавршавање, народним позориштем, Градским музејом, Дечјим диспанзером, Домом здравља, Полицијском управом, Центром за социјални рад са садржајима који имају за циљ развијање здравих стилова живота и позитивних образаца понашања и комуникације са окружењем.

ПОСТУПЦИ ЗА РАНО ПРЕПОЗНАВАЊЕ РИЗИКА ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Поступци за рано препознавање ризика од насиља, злостављања и занемаривања су систематско посматрање деце и континуирано праћење развоја и напредовања ученика од стране одељењских старешина, предметних наставника, стручних сарадника, помоћног особља и чланова тима на нивоу школе. Цео поступак се одвија кроз сарадњу са породицом и представницима релевантним институцијама из локалне заједнице.

МЕРЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Специфични циљеви у интервенцији

1. Спровођење поступака и процедура реаговања у ситуацијама насиља;
2. Успостављање система ефикасне заштите деце у случајевима насиља;
3. Стално праћење и евидентирање врста и учесталости насиља и процењивање ефикасности програма заштите;
4. Саветодавни рад са децом/ученицима који трпе насиље, који врше насиље и који су посматрачи насиља.

Редослед поступања у интервенцији

1) Проверавање сумње или откривање насиља, злостављања и занемаривања обавља се прикупљањем информација - директно или индиректно.

Прикупљање информација има за циљ утврђивање релевантних чињеница на основу којих се потврђује или одбацује сумња на насиље, злостављање и занемаривање. Током прикупљања информација поштују се принципи утврђени Конвенцијом и правила која се примењују у поступцима у којима учествује малолетно лице - дете и ученик.

Установа проверава сваку информацију о могућем насиљу, злостављању и занемаривању и врши преглед видео записа уколико установа има електронски надзор над простором. Када родитељ пријави директору непримерено понашање запосленог према његовом детету, директор поступа у складу са законом.

У случају неосноване сумње појачава се васпитни рад и прати понашање учесника. Када се потврди сумња, директор и тим за заштиту предузимају мере и активности за извршено насиље, злостављање и занемаривање.

2) Зауостављање насиља и злостављања и смиривање учесника је обавеза свих запослених у установи, а нарочито најближег

присутног запосленог и дежурног наставника, односно васпитача да одлучно прекине све активности, раздвоји и смири учеснике у акту насиља. У случају да запослени процени да је сукоб високо ризичан и да не може сам да га заустави, одмах ће тражити помоћ.

3) Обавештавање родитеља и предузимање хитних акција по потреби (пружање прве помоћи, обезбеђивање лекарске помоћи, обавештавање полиције и центра за социјални рад) обавља се одмах након зауостављања насиља и злостављања. Уколико родитељ није доступан или његово обавештавање није у најбољем интересу детета и ученика, установа одмах обавештава центар за социјални рад.

4) Консултације у установи се врше ради: разјашњавања околности, анализирања чињеница на што објективнији начин, процене нивоа насиља и злостављања, нивоа ризика и предузимања одговарајућих мера и активности, избегавања конфузије и спречавања некоординисане акције, односно ради успостављања и развијања усклађеног, уједначеног и ефикасног поступања. у консултације у установи укључују се: одељењски старешина, дежурни наставник, васпитач, психолог, педагог, тим за заштиту, директор, ученички парламент.

Уколико у току консултација у установи директор и тим за заштиту, услед сложених околности не могу са сигурношћу да процене ниво насиља, злостављања и занемаривања, као и да одреде мере и активности, у консултације укључују надлежне органе и друге организације и службе: министарство надлежно за послове образовања и васпитања (у даљем тексту: Министарство) - надлежну школску управу, центар за социјални рад, полицију, правосудне органе, здравствену службу, а по потреби одељење надлежно за послове ученичког и студентског стандарда.

5) Мере и активности предузимају се за све нивое насиља и злостављања. Оперативни план заштите (у даљем тексту: план заштите) сачињава се за конкретну ситуацију другог и трећег нивоа за сву децу и ученике - учеснике насиља и злостављања (оне који трпе, који чине и који су сведоци насиља и злостављања).

План заштите зависи од: врсте и тежине насилног понашања, последица насиља по појединца и колектив, броја учесника и сл. Мере и активности се планирају на основу сагледавања карактеристика детета/ученика, потреба за подршком и уз учешће детета/ученика и родитеља, осим када се ради о насиљу у породици, када је нужно укључити надлежни центар за социјални рад.

План заштите садржи: активности усмерене на промену понашања - појачан васпитни рад, рад са родитељем, рад са одељењском заједницом, укључивање ученичког парламента и савета родитеља, а по потреби и органа управљања; носиоце тих активности временску динамику; начине којима ће се обезбедити поновно укључивање свих учесника насиља, злостављања и занемаривања у ширу друштвену заједницу. Мере и активности треба да буду предузете уз учешће детета и ученика и да буду у складу са његовим развојним могућностима. Када тим за заштиту процени да постоји потреба да се, осим појачаног васпитног рада или васпитног рада који у интензитету одговара потребама детета, односно ученика, прилагоди и образовни рад, предложиће тиму за пружање додатне подршке ученицима припрему индивидуалног образовног плана.

План заштите сачињава тим за заштиту заједно са одељенским старешином, односно васпитачем, психологом, педагогом, секретаром директором и родитељем, а по потреби и са другим надлежним организацијама и службама. За ученика који се образује у складу са чланом 76. став 6, тач. 1) и 2) Закона о основама система образовања и васпитања у израду плана заштите се укључује Тим за инклузивно образовање. У припрему плана заштите и реализацију, када год је могуће, установа ће укључити представнике одељенске заједнице, односно групе, ученичког парламента, као и децу, односно ученике - учеснике у насиљу и злостављању.

План заштите садржи и информације о мерама и активностима које установа предузима самостално, у сарадњи са другим надлежним организацијама и службама и када друге надлежне организације и службе спроводе активности самостално. Када су у мере и активности укључене друге организације и службе, одређују се задаци, одговорна лица, динамика и начини међусобног извештавања.

План заштите треба да садржи и евалуацију плана.

За трећи ниво насиља и злостављања директор установе подноси пријаву надлежним органима, организацијама и службама и обавештава Министарство, односно надлежну школску управу, у року од 24 сата. Процена нивоа насиља у року од 24 сата утврђује се на састанку тима за заштиту. Уколико ученици бораве у дому, обавештава се и одељење надлежно за послове ученичког и студентског стандарда. Пре пријаве обавља се разговор са родитељима, осим ако тим за заштиту процени да тиме може да буде угрожен најбољи интерес детета и ученика, о чему обавештава полицију или надлежног јавног тужиоца и надлежни центар за социјални рад.

Уколико је комуникација са медијима неопходна, одговоран је директор, осим ако је директор учесник насиља, злостављања или занемаривања. У том случају комуникацију са медијима

остварује председник органа управљања. О комуникацији са медијима поводом конкретних ситуација насилног и ризичног понашања када се од установе тражи изјава, установа је дужна да одмах обавести надлежну школску управу и службу надлежну за односе са јавношћу Министарства.

Ако се утврди одговорност директора за непредузимање или неблаговремено предузимање одговарајућих мера, прописаних овим правилником, у случајевима повреде забране насиља, у складу са законом који уређује основе система образовања и васпитања стичу се услови за престанак дужности директора. Директор установе је прекршајно одговоран уколико одмах по сазнању не пријави насиље у породици или непосредну опасност од насиља, омета пријављивање или не реагује на њега.

б) Ефекте предузетих мера и активности прати установа (одељењски старешина, васпитач, тим за заштиту, психолог и педагог) ради провере успешности, даљег планирања заштите и других активности установе. Установа прати понашање детета и ученика које је трпело и које је извршило насиље и злостављање, али и деце и ученика који су индиректно били укључени (сведоци).

Прати се и укљученост родитеља и других надлежних органа, организација и служби. Ефекте предузетих мера прате и надлежне службе Министарства.

Заштита запослених

Установа је дужна да интервенише увек када постоји сумња или сазнање да запослени трпи насиље од стране ученика, родитеља или трећег лица у установи или за време организовања активности установе.

Када је ученик починилац насиља према запосленом, директор је дужан да одмах обавести родитеља и центар за социјални рад; да покрене васпитно-дисциплински поступак, и да изрекне васпитно-дисциплинску меру, у складу са законом, а ако постоје елементи кривичног дела или прекршаја, пријаву поднесе надлежном јавном тужилаштву односно прекршајном суду.

Када је родитељ или треће лице починилац насиља према запосленом директор је дужан да одмах обавести јавног тужиоца и полицију.

ДОКУМЕНТАЦИЈА, АНАЛИЗА И ИЗВЕШТАВАЊЕ

У спровођењу превентивних и интервентних мера и активности Тим:

- Прати остваривање програма заштите школе;
- Евидентира случајеве насиља, злостављања и занемаривања другог и трећег нивоа;
- Прати остваривање конкретних планова заштите другог и трећег нивоа, планова појачаног васпитног рада;
- Укључује родитеље у васпитни рад у складу са врстом и нивоом насиља и праћење ефеката предузетих мера и активности;
- Анализира стање и извештава
- Даје предлог мера
- Учествоје и организује стручно усавршавање у установи.

Одељењски старешина, бележи насиље на првом нивоу; прати и процењује делотворност предузетих мера и активности; подноси извештај тиму за заштиту, у складу са динамиком предвиђеном програмом заштите.

О случајевима који захтевају укључивање тима за заштиту (други и трећи ниво) документацију (службене белешке и сви други облици евидентирања података о лицу, догађају, предузетим радњама и др.) води, чува и анализира за потребе установе психолог или педагог, а изузетно, други члан тима за заштиту кога је одредио директор. Тим подноси извештај директору два пута годишње. Директор извештава орган управљања, Савет родитеља и ученички парламент.

Извештај о остваривању програма заштите је саставни део годишњег извештаја о раду школе и доставља се Министарству, односно надлежној школској управи. Извештај садржи, нарочито: анализу ефеката превентивних мера и активности и резултате самовредновања у овој области, број и врсту случајева насиља, злостављања и занемаривања, предузете интервентне мере и активности, као и њихове ефекте.

Директор одлучује о дозволи приступа документацији и подацима у поступку заштите ученика, осим ако је на основу закона, а на захтев суда, односно другог надлежног органа обавезан да их достави. Коришћење документације у јавне сврхе и руковање подацима мора бити у складу са законом.

На основу анализа стања, праћење насиља, злостављања и занемаривања, вредновања квалитета и ефикасности предузетих мера и активности у области превенције и интервенције, установа дефинише даљу политику заштите ученика од насиља, злостављања и занемаривања.

ПРОЦЕЊИВАЊЕ ЕФЕКТА ПРЕВЕНЦИЈЕ/ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

На основу школске евиденције праћење ефеката ће вршити тим школе преко следећих **индикатора:**

1. Броја и нивоа облика насилног понашања
2. Број случајева насилног понашања са позитивним ефектима у односу на укупан број пријављених у току школске године
3. Однос пријављених облика насилног понашања текуће и претходне школске године
4. Однос броја случајева насилног понашања са позитивним ефектима текуће и претходне школске године
5. Анализа упитникаведеног међу ученицима о степену безбедности у школи.

АСПЕКТИ ПРИМЕНЕ ПРОГРАМА ће бити видљиви преко ефеката предузетих превентивних и интервентних активности.

ПРОЦЕНА БЕЗБЕДНОСТИ У ШКОЛИ

У циљу утврђивања стања безбедности ученика у школи и присутности вршњачког насиља педагог и психолог школе сваке школске године врше истраживања о присутности вршњачког насиља. Резултати ових истраживања користили су нам као смернице за спровођење конкретних мера и активности како би степен безбедности у школи подигли на виши ниво.

На основу извршене анализе евиденција насилног понашања у школи у протеклим годинама можемо истаћи:

- У шк. 2021/2022. години 14 ученика је било укључено у процес појачаног васпитног рада. За три ученика израђени су оперативни планови заштите. 2 ученика којима су изречене васпитне мере били су укључени у друштвено-користан, односно, хуманитарни рад. Евидентирано је 4 насилних ситуација – другог нивоа. Насилне ситуације су анализирани у оквиру тима – на малом одмору 3 и великом одмору 1, физичко насиље.
- У шк. 2020/2021. години 6 ученика је било укључено у процес појачаног васпитног рада због изостанака и непоштовања правила понашања ученика у школи.
- У школској 2019/2020. Години чланови тима, односно, педагог школе је евидентирала 3 насилне ситуације другог нивоа. Једна ситуација се десила у учионици за време малог одмора, једна у тоалету за време малог одмора и у ходнику за време великог одмора. Укупан број ученика који је био укључен у процес појачаног васпитног рада је 35. Разлози укључивања ученика у процес појачаног васпитног рада су неоправдани изостанци и/или непоштовање правила понашања ученика у школи. Укупно 13 ученика је било укључено у друштвено-користан, односно хуманитарни рад. 6 ученика је имао изречену васпитну меру опомена ОС, 2 ученика изречену васпитну меру укор ОВ и изречену васпитно-дисциплинску меру укор директора има 5 ученика. За три ученика тим је израђивао планове заштите. За два ученика планови су у току школске године били ревидирани. У школској 2019/2020. Није покренут ниједан васпитно-дисциплински поступак против ученика, нити дисциплински поступак против запосленог.
- У школској 2018/2019. години тим је евидентирао две насилне ситуације другог нивоа. У питању је физичко насиље, туче. Једна ситуација се десила у учионици за време малог одмора, друга у школском дворишту за време великог одмора. Укупан број ученика који је био укључен у процес појачаног васпитног рада је 32. Већина ученика је била укључена у процес појачаног васпитног рада због неоправданих изостанака.
- У школској 2017/2018. години у процесу појачаног васпитног рада било је укључено укупно 53 ученика, већина ученика је била укључена у процес појачаног васпитног рада због неоправданих изостанака, тим је евидентирао 7 насилних ситуација. Насилне ситуације су анализирани у оквиру тима: у ходнику школе за време одмора – две ситуације физичког насиља другог нивоа. У учионици за време одмора – четири ситуација физичког насиља другог нивоа, једна ситуација физичког насиља трећег нивоа.
- У школској 2016/2017. години појачан васпитни рад је рађен са укупно 52 ученика. Тим је евидентирао четири насилних ситуација трећег нивоа, туче ученика, које су се дешавале у дворишту школе након часова, у учионици за време малог одмора, на часу физичког васпитања, ван школског дворишта након завршених часова.
- У школској 2015/2016. Години у процесу појачаног васпитног рада било је обухваћено 20 ученика, евидентирани су четири насилне ситуације. Свађа ученика након часова, три туче које су се десиле у учионици за време малог одмора, у дворишту након часова.
- У школској 2014/2015. Години у процесу појачаног васпитног рада обухваћено је 23 ученика, а тим је евидентирао једну насилну ситуацију физички облик насиља трећег нивоа, туча ученика на путу до куће.

АНАЛИЗА РИЗИКА

Тим сваке године врши анализу ризика, односно, ризичних места и ситуација у школи који угрожавају безбедност ученика.

Тим је на основу насилних ситуација евидентираних у протеклим годинама, спроведеним истраживањима о насиљу проценио следеће:

- Места под већим ризиком: учионице у време малих одмора, ходници за време одмора и школско двориште, спортски терени за време извођења часова физичког и здравственог васпитања
- Безбедност ученика је угрожена и у школском дворишту због паса луталица, кућних љубимаца које власници шетају у школском дворишту у време трајања и извођења наставе, гужве која се ствара испред улаза школе због аутомобила којима родитељи довозе/одвозе ученике
- Безбедносни ризик представљају мокри, клизави тоалети који користе ученици, због прскања и расипања воде од стране ученика и тиме ризикују да падну и озбиљно се повреде
- На основу евидентираних и честих ситуација првог нивоа насиља са којима се суочавају одељењске старешине је електронско насиље ученика које се не дешава у школи.

ПРЕДЛОГ МЕРА ЗА СМАЊЕЊЕ ВРШЊАЧКОГ НАСИЉА

1. Дежурство школског полицајца и усклађивање његове смене са сменом ученика предметне наставе, његова присутност – дежурање у школском дворишту за време великог одмора и за време малих одмора у просторијама школе. (тренутно стање у нашој школи је да школски полицајац ради само у преподневној смени и покрива две школе),
2. Израда посебних превентивних програма са циклусом радионицама за ученике који би чинили саставни део Школског програма (нпр. Обука у контроли беса, обука у развијању комуникацијских вештина, обука у усвајању и прихватању различитости, обука разјашњавања вредности, развијање толеранције на фрустрацију, учење замене агресије, припрема за ситуације ван школе, обука за афирмативно коришћење слободног времена, јачање позитивне слике о себи, вештине ненасилног решавања сукоба и сл.) и праћење ефеката реализације тих програма,
3. Прилагођавање слободних и ваннаставних активности интересовањима ученика (С обзиром на чињеницу да ваннаставне активности дају слободу наставницима да заједно са ученицима бирају тематику, у оквиру њих је могуће значајно место дати проблематици вршњачког насиља. Такође, вршити испитивање интересовања ученика, које секције би волели да похађају, на који начин би они волели да обогате свој друштвени живот, али на здравим основама),
4. Доследно спровођење процеса појачаног васпитног рада са ученицима који учестало крше правила понашања ученика или изостају из школе, уз активно учешће родитеља ученика,
5. Истраживање о безбедности ученика и присутности вршњачког насиља са маркирањем ризичних места,
6. Повећан надзор од стране особља школе,
7. Акцент на осмишљавању различитих превентивних активности у школи,
8. Укључење ученика у уређењу школских просторија у складу са њиховим узрастом и афинитетима,
9. Награђивање позитивних облика понашања ученика са циљем да и остали ученици следе тај пример (Већи акценат на награђивање и похваљивање ученика са примерним владањем и добрим понашањем, афирмација позитивних примера, јавна похвала ученика),
10. Укључивање школе у међународне пројекте који за циљ имају смањење вршњачког насиља,

11. Формирање ученичких задруга са циљем усмеравања ученика на креативност, рад, промоцију здравих стилова живота и заштиту животне средине,
12. Организовање међушколских/међуодељењских такмичења и активности – израда кратких филмова о пријатељству, промовисање толеранције и позитивних вредности ученика и награђивање ученика учесника, укључивање ученика у организовање кампања, трибина, округлих столова, изложби и других едукативних догађаја на тему промоције толеранције, асертивности, емпатије, конструктивног решавања сукоба и слично.
13. Размена информација са релевантним установама здравствене и социјалне заштите.
14. Редовно пријављивање ЗОО хигијени присуство паса луталица у школском дворишту
15. Обавестити родитеље и апеловати на њих да не довозе ученике и не паркирају аутомобиле до самих улазних врата школе и испред саме школе.
16. На оба улаза у школско двориште поставити обавештење да се шетња кућних љубимаца не одвија у школском дворишту у време трајања часова физичког и здравственог васпитања.
17. На часовима одељењског старешине реализовати превентивне и интервентне радионице на тему упознавања процедура за пријављивање и поступање ученика, родитеља и запослених у случају сумње или сазнања о свим облицима насиља, подтицање позитивних норми и облика понашања, учење вештина конструктивне комуникације и развијање емпатије, упознавање са стратегијама пружања подршке и разумевања различитих облика комуникација и понашања ученика са тешкоћама у развоју и инвалидитетом, развијање социоемоционалне компетенције ученика (свест о себи, свест о другима, саморегулација, одговорно доношење одлука и др.)

УЛОГА УСТАНОВА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У БОРБИ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Улога школе у борби против трговине људима огледа се у:

- реализацији превентивних активности ради јачања компетенција запослених у установама за препознавање феномена трговине људима, ризика и начина заштите;
- благовременом препознавању ризика од потенцијалног укључивања ученика/ца у ланац трговине људима;
- благовременој интервенцији ако је ученик/ца већ изложен неком облику трговине људима;
- обезбеђивању подршке ученику/ци у процесу реинтеграције, након што је био изложен неком од облика трговине људима.

• Постоје извесни фактори ризика који особу могу да учине рањивијом и подложнијом за трговину људима. Ови фактори су у вези са положајем особе који потенцијални трговац може да злоупотреби и најчешће се односе на: узраст, тешку социо-економску ситуацију, породично насиље, дискриминацију, статус миграната и др. Ови фактори најчешће представљају различите облике кршења права детета и ризике који могу да доведу до уласка ученика у ланац експлоатације и због тога захтевају праћење у оквиру установа образовања и васпитања

Ако се у установи образовања и васпитања препознају неки од фактора рањивости, непоходна је благовремена реакција установе која подразумева праћење, детаљну процену понашања и ситуације, а по потреби и информисање и укључивање других институција у складу са процедурама прописаним у *Правилнику о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање* (насиље у породици, занемаривање и др). Праћење у оквиру установе подразумева додатно

прикупљање информација и пружање подршке ученику. Пример: уколико ученик често и неоправдано касни или изостаје са наставе, односно на часу није концентрисан на образовне садржаје, изгледа исцрпљено, малаксало или је уочљив пад школског успеха, потребно је прикупити информације и утврдити разлоге таквог понашања како би се у складу са тим предузеле потребне мере. Установа је у обавези да препозна и прати факторе рањивости и индикаторе који могу указивати на трговину људима.

Фактори рањивости/ вулнерабилности нису специфични за трговину људима *per se*, они могу да буду и у вези са неким другим појавама или стањима на које је установа свакако у обавези да реагује (заштита од насиља и занемаривања, изостајање из школе, изразите промене у понашању, проблеми у учењу и др).

Примери најчешћих фактора рањивости су: сиромаштво, припадност осетљивим групама, статус мигранта/избеглице, изложеност насиљу и дискриминацији, насиље у породици, занемаривање потреба ученика, социјална изолација, менталне и физичке сметње у развоју ученика, злоупотреба психоактивних контролисаних супстанци, склоност разним видовима антисоцијалног понашања.

Основне обавезе установа образовања и васпитања у заштити деце жртава трговине људима су да:

- на годишњем нивоу планирају програм заштите од насиља, злостављања и занемаривања који треба да садржи конкретне превентивне активности укључујући и област заштите од трговине људима;
- у реализацији превентивних активности, поред ученика, укључе родитеље, наставнике, стручне сараднике, релевантне организације и локалну заједницу;
- реагују сваки пут када постоји сумња или ризик да је ученик/ца укључен/а у ланац трговине људима, а у складу са Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање;
- у сарадњи са другим установама које су надлежне за заштиту од трговине људима пружају образовну и психосоцијалну подршку ученику/ци у школи у циљу превазилажења искуства трговине.

Посебно је важно обратити пажњу на следеће:

- обезбеђивање заштите података о личности ученика, имајући у виду да подаци о деци и малолетним лицима представљају посебну осетљиву врсту података, неопходно је да установе поступају у складу са Законом о заштити података о личности („Сл. гласник РС, бр. 87/2018) како би заштитиле податке о ученицима и спречиле њихову злоупотребу.
- не излагати дете секундарној виктимизацији (неоправдано излагање додатним разговорима

ПРЕВЕНЦИЈА: ПРЕВЕНЦИЈА И ЗАШТИТА УЧЕНИКА У ШКОЛИ ОД ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Поред улоге **ране идентификације жртава** трговине људима, коју школе/установе имају када постоји сумња или сазнање да је ученик/ца укључен/а у ланац трговине људима, веома значајна **улога школе је и превентивна**, односно, едукативна улога.

Жртва трговине људима може постати било која особа, а вероватније је да ће трговци злоупотребити тешку или специфичну ситуацију детета или младе особе. Због тога је важно едуковати децу и младе, као и њихове родитеље о овом феномену, о ризицима и последицама, како би на време могли да препознају ризичне ситуације.

Превентивне активности се планирају приликом израде годишњих програма заштите од насиља, злостављања и занемаривања и програма спречавања дискриминације. Поред планираних активности, школе могу, у складу са потребама и ресурсима којима располажу, реализовати и накнадно осмишљене превентивне активности које нису предвиђене програмом.

Школа приликом реализације превентивних активности може самостално или у сарадњи са партнерима да:

- ✎ организује предавања, трибине, радионице за ученике и ученице;
- ✎ организује предавања, трибине, радионице за родитеље, односно законског заступника детета;
- ✎ организује предавања, трибине, радионице, обуке за наставнике и стручне сараднике;
- ✎ формира и едукује вршњачки тим за превенцију;
- ✎ укључи чланове Ученичког парламента;
- ✎ укључи чланове Савета родитеља;
- ✎ обележи светски дан борбе против трговине људима;
- ✎ покрене Форум театар;
- ✎ организује израду плаката, брошура, флајера од стране ученика/ученица;

Приликом реализације превентивних активности важно је обухватити следеће теме:

- ✎ Шта је трговина људима?
- ✎ Облици трговине људима;
- ✎ Ко су жртве трговине људима, ко су трговци?
- ✎ Фактори рањивости;
- ✎ Митови о трговини људима;
- ✎ Последице трговине људима;
- ✎ Мрежа подршке - коме се обратити када имамо сазнања о трговини људима?
- ✎ На који начин се заштити од трговине људима-безбедна понашања у различитим ситуацијама (путовање, упознавање непознатих особа, огласи за посао и др)?

Сви запослени треба да се упознају и да примењују Листу индикатора за прелиминарну идентификацију ученика који су потенцијалне жртве трговине људима.

ИНТЕРВЕНЦИЈА: УЛОГА ШКОЛА У ПРЕЛИМИНАРНОЈ ИДЕНТИФИКАЦИЈИ УЧЕНИКА КОЈИ СУ ПОТЕНЦИЈАЛНЕ ЖРТВЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Прелиминарна идентификација се односи на процену постојања ризика да је ученик/ца жртва трговине и односи се на пријаву сумње или ризика на могућу трговину људима. Прелиминарна идентификација омогућава покретање поступка формалне идентификације коју врши Центар за заштиту жртава трговине људима.

ПОСТУПАЊЕ УСТАНОВА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА У СИТУАЦИЈАМА СУМЊЕ ИЛИ САЗНАЊА ДА ЈЕ УЧЕНИК УКЉУЧЕН У БИЛО КОЈИ ОБЛИК ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Уколико постоји сумња или сазнање да је ученик укључен у било који облик трговине људима, школа је дужна да реагује у складу Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање⁶. Приликом процењивања ситуације важно је применити ревидирану Листу индикатора за прелиминарну идентификацију ученика који су потенцијалне жртве трговине људима⁷, која вам може послужити као помоћно средство приликом поступања и предузимања даљих активности. Приликом примене листе индикатора, потребно је означити индикаторе за које се процени да се односе на ученика/цу и предузети даље мере и активности у складу са *поменутим Правилником*. У складу са **Правилником**, директор установе је у обавези да, **уколико постоји сумња или сазнање да је ученик укључен у било који облик трговине људима, о томе обавести службу надлежну за идентификацију и подршку жртава трговине људима, односно Центар за заштиту жртава трговине људима, надлежни центар за социјални рад и полицију. О ситуацији и предузетим активностима установа образовања и васпитања обавештава Министарство просвете, науку и технолошког развоја, односно надлежну школску управу.**

Смернице за примену листе индикатора и за даље поступање:

Уколико су идентификовани одређени фактори ризика и/или мањи број слабих индикатора у односу на целокупну листу, потребно је праћење и предузимање мера и активности у оквиру установе у складу са законском регулативом.

Уколико се идентификује најмање три индикатора, без обзира на област и степен интензитета (слаб, умерен и/или јак индикатор), у односу на целокупну листу индикатора, потребне су консултације са Центром за заштиту жртава трговине људима ради предузимања даљих мера и активности.

Уколико се идентификује најмање три индикатора у односу на целокупну листу индикатора (без обзира на област) од којих је један јак индикатор (3

– јак индикатор), потребно је да установа обавести Центар за заштиту жртава трговине људима⁸, надлежни центар за социјални рад и полицију.

Приликом пријаве сумње или сазнања о укљученост ученика у ланац трговине људима наведеним надлежним државним органима и институцијама потребно је доставити све неопходне податке (којима располажете или сте их прикупили у конкретном случају), како би благовремено предузели мере из своје надлежности у складу са Закоником о кривичном поступку („Службени гласник РС” бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 - одлука УС и 62/2021 - одлука УС), Законом о социјалној заштити („Службени гласник РС“, бр. 24/2011), Породичним законом („Службени гласник РС“ бр. 18/2005, 72/2011 - др. закон и 6/2015), Законом о заштити података о личности („Службени гласник РС“, бр. 87/2018) и другим позитивноправним прописима релевантим за превенцију и заштиту деце од трговине људима.

Уколико запослени у установама образовања и васпитања имају сазнање или сумњу да је ученик укључен у ланац трговине људима, поступају са унапред датим смерницама, ситуација се пре свега пријављује Центру за заштиту жртава трговине људима (који врши формалну идентификацију да ли је тај ученик жртва трговине људима или није), надлежном центру за социјални рад и полицији. Уколико се утврди да је реч о трговини људима, Центар за заштиту жртава трговине људима одмах обавештава надлежног јавног тужиоца у Вишем јавном тужилаштву, који руководи предистражном фазом поступка и предузима радње из своје надлежности.

У случајевима када су живот или здравље детета/ученика непосредно угрожени или постоји могућност да услед непредузимања хитних мера заштите, могу бити непосредно озбиљно угрожени, било који представник система или грађанин ОДМАХ обавештава полицију која интервенише у циљу пружања безбедносне заштите ученику (и укључује здравствене службе ради указивања хитне медицинске помоћи ученику, надлежни центар за социјални рад, ради пружања породично правне и социјалне заштите и Центар за заштиту жртава трговине људима који ће обавити разговор са учеником чим се процени од стране лекара да је у могућности). Даљи рад се наставља по наредбама или захтевима надлежног тужиоца који руководи процесом.

Важно је имати у виду и то да се у случајевима када ученик није непосредно животно угрожен, сумња или сазнање на трговину људима пријављује пре свега Центру за заштиту жртава трговине људима, надлежном центру за социјални рад и полицији, писменим или усменим путем. Уколико се пријава прво поднесе полицији, она ће пријаву примити и одмах доставити надлежном јавном тужиоцу на поступање.

ПОДРШКА УЧЕНИЦИМА ЖРТВАМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Основни принципи заштите деце жртава трговине људима су:

- Поштовање поверљивости података и приватности Поступање у најбољем интересу детета
- Обезбеђивање сигурности детета Поштовање личности и достојанства детета Не доношење штете
- Учешће детета
- Праведност и антидискриминација

У свакој фази обезбеђивања подршке важна је интерсекторска сарадња, а координацију подршке детету врши надлежни центар за социјални рад. Након процене потреба детета центри у сарадњи са Центром за заштиту жртава трговине људима доносе индивидуални план заштите, који подразумева укључивање свих релевантних субјеката, међу којима су и установе образовања и васпитања.

Планирање, обезбеђивање и праћење мера подршке детету врше стручни радници Центра за заштиту жртава трговине људима, а установе образовања и васпитања треба да сарађују са њима као и са надлежним центром за социјални рад.

Подршка школе се преваходно односи на реинтеграцију детета у школску средину, наставак школовања и подршку учењу, укључивање у свет вршњака као и праћење детета и иницирање додатне стручне и других видова подршке, када је то потребно.

Могуће промене у функционисању детета, на које треба обратити пажњу су:

- Однос неповерења према другима, повлачење и постављање баријере према другима;
- Отежано управљање емоцијама, чести емоционални изливи у понашању или неадекватно испољавање емоције у односу на ситуације (напади беса, туге, страха и др) или честе и непредвидиве промене расположења;
- Ниско самопоштовање и самопоуздање као и осећај мање вредности;
- Тешкоће у концентрацији, опажању, фокусирању на садржај, памћењу, закључивању, мишљењу, планирању, збуњеност односно конфузија на нивоу мишљења (који иначе нису били присутни);

- Хронична обољења попут високог крвног притиска, дијабетеса, проблема менталног здравља, честих инфекција, повреде, психосоматска обољења, поремећај сна и исхране, који су настали.

Код деце млађег узраста могућа је и појава страха од одвајања (сепарациона анксиозност) и регресија у понашању, односно враћање на понашања карактеристична за млађи календарски узраст.

Код адолесцената могућа је појава самоповређивања, промискутетног и ризичног понашања, употребе алкохола, лекова и дроге.

Деца, жртве трговине људима чешће од друге деце бурно реагују на мање стресне ситуације и њихове реакције су углавном одбрамбене-бране се или повлаче. Дете када се спасе из ланца трговине људима и даље интензивно проживљава то трауматично искуство (у мислима, имагинацији, сновима).

Када је реч о установама образовања и васпитања важно је да установе образовања и васпитања:

- 👉 обезбеде психосоцијалну помоћ и подршку стручних сарадника - психолога и педагога;
- 👉 осигурају безбедност детета у школском окружењу;
- 👉 обезбеде емоционалну подршку-показивање емпатије, неосуђивање, прихватање, показивање разумевања, давање могућности да разговара о свом искуству колико и када оно жели да о томе говори;
- 👉 информишу дете о свим питањима која су значајна за њега као и за врсту подршке која може да му се обезбеди;
- 👉 обезбеде потребну образовну подршку;
- 👉 обезбеде подршку вршњака и укључивање у вршњачку групу; превенирају секундарну трауматизацију;
- 👉 обезбеде заштиту података и приватности детета (о самом догађају и детаљима догађаја не треба разговарати/препричавати га са запосленима и ученицима у школи);
- 👉 мапирају факторе рањивости и отпорности.

Важно је да установе образовања и васпитања приликом пружања подршке:

- ✎ Дају родитељима/другим законским заступницима детета, прилику да кажу како се осећају и шта мисле о ситуацији;
- ✎ Информишу родитеља/другог законског заступника детета о томе како је њихово дете, а на основу разговора са њима, да размењују информације о напретку и развоју детета;
- ✎ Одговарају на питања родитеља/другог законског заступника, како да се они поставе, о томе шта би требало да раде;
- ✎ Укључују родитеље, односно другог законског заступника, у израду операционих планова у циљу пружања адекватне образовне и психолошке подршке детету.

У раду са децом, као и са члановима породице, школа може да обезбеди саветодавну подршку и да у зависности од контекста и ситуације учествује у пружању прве психолошке помоћи тзв. интервенције у кризи. Важно је да запослени у школи препознају и уколико је детету и породици потребан други вид подршке која захтева интензивнији психолошки и психотерапијски третман упуте надлежним институцијама.

ЕВИДЕНЦИЈА , НАЧИНИ ПРАЋЕЊА, ВРЕДНОВАЊА И ИЗВЕШТАВАЊА

У спровођењу превентивних и интервентних мера и активности школа:

- ✓ Прати остваривање програма заштите
- ✓ Евидентира случајеве насиља, злостављања и занемаривања другог и трећег нивоа
- ✓ Прати остваривање конкретних планова заштите другог и трећег нивоа
- ✓ Укључује родитеље у васпитни рад
- ✓ Анализира стања и извештава.

Одељењски старешина, односно васпитач бележи насиље на првом нивоу; прати и процењује делотворност предузетих мера и активности и евидентира у педагошкој документацији.

О случајевима који захтевају укључивање тима за заштиту (други и трећи ниво) документацију (службене белешке и сви други облици евидентирања података о лицу, догађају, предузетим радњама и др.) води, чува и анализира за потребе установе психолог или педагог, а изузетно, други члан тима за заштиту кога је одредио директор. Тим подноси извештај директору два пута годишње. Директор извештава орган управљања, савет родитеља и ученички парламент.

Директор одлучује о дозволи приступа документацији и подацима у поступку заштите детета и ученика, осим ако је на основу закона, а на захтев суда, односно другог надлежног органа обавезан да их достави. Коришћење документације у јавне сврхе и руковање подацима мора бити у складу са законом.

НАЧИНИ ИНФОРМИСАЊА

Начини информисања о обавезама и одговорностима у области заштите деце од насиља:

- запослених – на састанцима тима, на Наставничком већу, седницама стручних већа, Педагошком колегијуму, огласној табли за наставнике.
- родитеља – на родитељским састанцима, индивидуалним разговорима са родитељима, огласној табли за родитеље и ученике у школи, званичној интернет страници школе
- ученике - на часовима одељењског старешине, саветодавни индивидуални и групни разговори са психологом и педагогом школе, огласна табла за ученике.

НАЧИНИ ПРАЋЕЊА ПРОГРАМА

На крају првог и другог полугодишта чланови тима и координатор израђују извештај о раду тима са акцентом на ефекат програма заштите у односу на:

- ✓ Учесталост инцидентних ситуација и број пријава
- ✓ Заступљеност различитих облика и нивоа насиља, злостављања и занемаривања
- ✓ Број повреда
- ✓ Учесталост и број васпитно-дисциплинских поступака против ученика и дисциплинских поступака против запослених,
- ✓ Број и ефекте оперативних планова заштите,
- ✓ Остварене обуке у превенцији насиља, злостављања и занемаривања и потребе даљег усавршавања,
- ✓ Број и ефекте акција које промовишу сарадњу, разумевање и помоћ вршњака,
- ✓ Степен и квалитет укључености родитеља у живот и рад школе,
- ✓ Друге параметре.

СТРУЧНО УСАВРШАВАЊЕ ЗАПОСЛЕНИХ

Ради унапређивања компетенција запослених за превентивни рад, благовремено уочавање, препознавање, реаговање на насиље, злостављање и занемаривање, тим предлаже следеће облике стручног усавршавања наставника:

Програми стручног усавршавања наставника који ће бити реализовани у Центру за стручно усавршавање, а тичу се васпитног рада са ученицима:

1. Да у школи другарство не боли- програм превенције вршњачког насиља – К3, К4
2. Електронски семинар - „Савладавање меких вештина у релацији наставник-ученик-родитељ“
3. "Превладавање стреса методама когнитивно-бихејвиоралне психотерапије"
4. „ Учионица за 21.век"
5. Стручно усавршавање запослених ради унапређивања компетенција за промовисање и развијање културе људских права, интеркултуралности, толеранције, превазилажење стереотипа и предрасуда код учесника у образовању, рад у мултикултуралној групи, односно одељењу, стварање инклузивног окружења, препознавање дискриминације и целисходно реаговање на дискриминаторно понашање.

ПОЈАЧАН ВАСПИТНИ РАД СА УЧЕНИЦИМА

Са учеником који врши повреду правила понашања или се не придржава одлука директора и органа школе, неоправдано изостане са наставе пет часова, односно који својим понашањем угрожава друге у остваривању њихових права, школа је дужна да, уз учешће родитеља, односно другог законског заступника, појача васпитни рад активностима: у оквиру одељенске заједнице, стручним радом одељењског старешине, педагога, психолога, посебних тимова, а када је то неопходно да сарађује са одговарајућим установама социјалне, односно здравствене заштите на промени понашања ученика.

Појачани васпитни рад претходи вођењу васпитног, односно васпитно-дисциплинског поступка или се, у случају насиља које услед кршења Правилника о правима, обавезама и одговорностима ученика захтева изрицање васпитне, односно васпитно-дисциплинске мере, покреће и води паралелно са васпитним, односно васпитно-дисциплинским поступком. Уколико се не води појачани васпитни рад са учеником не може се изрећи васпитна, односно васпитно-дисциплинска мера.

Циљ појачаног васпитног рада је утврђивање разлога неприхватљивог понашања, сложених облика поремећаја у понашању и / или високоризичних понашања ученика, те предузимање благовремених и адекватних мера за превенцију истих, односно постизање просоцијалног понашања ученика. Међусобном сарадњом (родитељ / наставник / ученик), довести до промене ставова, интересовања, вештина и навика ученика, у најбољем интересу ученика и спречавању неприхватљивих облика понашања.

На основу утврђених проблема на којима ће се радити са учеником, те снага, ресурса и механизма који се ангажују у савладавању уочених проблема, као и постављених општих и посебних циљева, доноси се План појачаног васпитног рада са учеником којим се предвиђају активности и задаци који се предузимају ради остваривања циљева, као и време њихове реализације. У процесу појачаног васпитног рада учествује и Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања.

Циљеви појачаног васпитног рада са ученицима:

- ✓ Прихватање и поштовање правила понашања
- ✓ Развијање емпатијске комуникације са вршњацима и одраслима
- ✓ Развијање самопоуздања и самопоштовања
- ✓ Развијање самокритичности и критичког сагледавања односа међу вршњацима
- ✓ Већа опрезност и позитивна селекција у избору другова
- ✓ Поштовање савета одраслих и обраћање за помоћ приликом решавања проблема
- ✓ Развијање вештина за препознавање ризичних ситуација
- ✓ Успостављање радних навика
- ✓ Веће стрпљење при задовољавању и усклађивању потреба и жеља за објективним могућностима
- ✓ Јачање поверења према одраслима
- ✓ Усвајање вештина за успостављање, очување и неговање пријатељских односа са вршњацима
- ✓ Мотивација са учење и прихватање неуспеха
- ✓ Успостављање вољних механизма за истрајност и упорност у решавању неког задатка
- ✓ Унапређивање породичних односа и комуникације
- ✓ Формирање и развијање хигијенских навика
- ✓ Успостављање радних навика
- ✓ Конструктивно коришћење слободног времена
- ✓ Боља контрола импулсивности и агресивних испада

- ✓ Боље разумевање и уважавање вршњака који имају одређене специфичности
- ✓ Већа аналитичност и одлучност при доношењу одлука (стани – размисли, анализирај – одлучи – реагуј)
- ✓ Већа опрезност и аналитичност при доношењу одлука (стани – размисли, анализирај – одлучи – реагуј)
- ✓ Боља контрола стресних и провокативних ситуација.

Задаци појачаног васпитног рада са ученицима се базирају на:

- ✓ Развијање социјалних вештина – осноси се на учење понашања у социјалним односима, односно, усвајање социјално прихватљивих облика понашања
- ✓ Решавање социјалних проблема – ученици се упућују, односно, код ученика се развијају вештине уочавања и анализирање социјалних проблема, размишљања о алтернативним решењима, предвиђање последица својих поступака и управљање осећањима и понашањем да би се избегле нежељене последице
- ✓ Развијање емпатије – обукама, саветовањем, симулираним ситуацијама (индивидуалним и групним радом), код ученика се побољшавају способности опажања, децентрације (стављање и сагледавање ситуације из позиције друге стране у сукобу), саосећања, критичког сагледавања и когнитивне анализе ситуације и својих реакција, вештине комуникације и др.

Планиране активности у процесу појачаног васпитног рада са ученицима:

- ✓ Разговор ОС са учеником/ученицима о правилима понашања на часу, о правилима ОЗ за превенцију насиља и других облика нежељеног понашања, уз предочавање последица које носи повреда обавеза и забране по правилнику/закону
- ✓ Разговор са учеником и родитељима о поступку, уз предочавање последица и препоруке рад у породици, о развојним карактеристикама узраста и најчешћим облицима испољавања адолесцентских промена итд.
- ✓ Могућа ревизија одељенских правила, школских правила
- ✓ Разговор са оним ко трпи последице насиља о томе како се осећа, шта би волео/ла да починилац уради да поправи ситуацију у њиховим односима
- ✓ Разговор са учеником/цом који трпи последице насиља и његовим/њеним подрживачима ради повећања самопоштовања, оснаживања за конструктивно супротстављање потенцијалном насиљу, тражења заштите и подршке од одраслих и вршњака и праћења промене у развоју позитивних социјалних односа, ради увида у односе и дружење ван школе
- ✓ Реституција
- ✓ Медијација међу потенцијално супротстављеним групама у одељењу и међу одељењима и/или школама
- ✓ Праћење понашања ученика на часу, од стране ОС и других предметних наставника у договору са њим, као и за време малих и великог одмора од стране дежурних наставника
- ✓ Укључивање ОЗ у подршку да учесници насиља поново успоставе другарске односе (радионице, заједничке активности и задаци, тимски рад, мини-пројекти и организована сарадња међу ученицима усмерена на рад у оквиру наставе и ван наставе)
- ✓ Свакодневни контакт са учесницима насиља и провера статуса њиховог односа
- ✓ Потенцијално склапање договора са починиоцем о промени понашања
- ✓ Повремено састајање са родитељима ученика ради праћења промене у њиховом понашању
- ✓ Повремено састајање са родитељима ученика/це који врши или трпи последице насиља, родитељима његових/њених подрживача ради повећања самопоштовања, оснаживања за конструктивно супротстављање потенцијалном насиљу, тражења заштите и подршке од

- одраслих и вршњака и праћења промене у развоју позитивних социјалних односа, ради увида у односе и дружење ван школе
- ✓ Сарадња са Центром за социјални рад и сарадња са породицом и починиоцем/има насиља на ресоцијализацији и поновном укључивању у заједницу вршњака
 - ✓ Праћење реализације ИОП-а,
 - ✓ Праћење реализације Индивидуалног плана за промену понашања и извештавање
 - ✓ Сарадња са институцијама у евентуалном корективном третману са учеником/има и породицом
 - ✓ Редовни контакт ОС, психолога и педагога са родитељима, односно старатељима ученика укључених у посебни План или програм заштите и/или појачани васпитни рад
 - ✓ Праћење промене понашања код ученика и анализа ефеката појачаног васпитног рада.

ОПЕРАТИВНИ ПЛАН ЗАШТИТЕ

Оперативни план заштите сачињава се за конкретну ситуацију другог и трећег нивоа за сву децу и ученике – учеснике насиља и злостављања (оне који трпе, који чине и који су сведоци насиља и злостављања). План заштите зависи од: врсте и тежине насилног понашања, последица насиља по појединца и колектив, броја учесника и сл. Мере и активности се планирају на основу сагледавања карактеристика детета/ученика, потреба за подршком и уз учешће детета/ученика и родитеља, осим када се ради о насиљу у породици, када је нужно укључити надлежни центар за социјални рад.* За ученике који трпе или врше насиље у школи чланови Тима у сарадњи са одељењским старешином и одељењским већем израђују план заштите са конкретним активностима, носиоцима активности, временском динамиком и начинима праћења. Када је Центар за социјални рад укључен у интервенцију на насиље у школи, План заштите се сачињава од стране Центра. У том случају (према Општем протоколу) Центар координира даљим поступањем и радом са учеником и породицом, додељује им Водитеља случаја – до остваривања циљева. Школа тада сарађује у прикупљању информација, креирању и реализацији плана у мери и на начин који је дефинисан планом. У неким ситуацијама Центар, као координатор интервенције према Општем протоколу, може проценити да школа не може много да помогне у интервенцији и раду на промени понашања код ученика, па ће се реализација и праћење промене одвијати у већој мери ван школе. Планом треба да се дефинише начин и динамика праћења промене код ученика укључених у план, као и размена информација између центра и школе. Када центар није директно укључен у интервенцију на насиље и рад са учеником и породицом, а то се обично дешава када је насиље другог нивоа у питању, План заштите креира школа, прати његову реализацију, ревидира и усмерава промену код ученика новим циљевима и исходима. Тада је јако важно да се паралелно сачини план интервенције/промене за оне који крше правила/чине насиље и за оне који га трпе, не успевају да се сами заштите, ћуте о томе шта им се дешава, испољавају страх и неповерење према вршњацима и одраслима .

План заштите треба да садржи и евалуацију плана.

Сврха плана заштите је реализација активности са ученицима усмерене на промену понашања и појачан васпитни рад са ученицима.

План заштите садржи:

1. Кључни проблем

2. Дугорочне и краткорочне циљеве са очекиваним исходима
Добра стратегија подразумева израду листе приоритетних проблема, на основу које се утврђују дугорочни циљеви, до којих се стиже реализацијом краткорочних циљева, применом одговарајућих метода и интервенција.
3. Интервенције којима се остварују циљеви:
 - краткорочан план тј. Редослед активности за промену конкретног понашања, које је издвојено као приоритетан задатак
 - врсте и методе васпитног рада са учеником/ученицима, план активности са родитељима, план рада са одељењем на пружању подршке ученику/ученицима који раде на промени понашања,
 - бихејвиорални уговор са учеником/ученицима – уговор о прихватању заједнички донетог краткорочног плана за промену понашања (доноси се по потреби, према процени школског тима и ученикаж; циљ је да се осигура реализација плана и примењује се када је неопходан овакав вид контроле)
4. Актере који ће све то заједно са дететом реализовати
 - носиоци активности и начин њиховог ангажовања (директан, индиректан)
 - начини укључивања(стално, повремено..) родитеља, других наставника, ученичког парламента и савета родитеља, органа управљања школе (по потреби);
 - рад са одељењском заједницом, ко из одељења и како подржава поновно укључивање свих учесника насиља у одељенску заједницу (какву подршку добија онај ко је трпео насиље, а какву онај ко га је начинио)
 - рад са родитељима/другим законским заступницима.
7. Временску динамику реализације
 - рокове, динамику и фреквенцију понављања
 - начине праћења промене од стране одраслих (одељенског старешине, психолога/педагога, родитеља) и од стране ученика.

План заштите сачињава тим за заштиту заједно са одељењским старешином, односно психологом, педагогом, секретаром, директором и родитељем, а по потреби и са другим надлежним организацијама и службама. За ученика који се образују у складу са чл.76 ЗООСОВ у изради плана заштите се укључује Тим за инклузивно образовање.

У припрему плана заштите и реализацију, када год је могуће, установа ће укључити представнике одељењске заједнице, односно групе, ученичког парламента, као и ученике – учеснике у насиљу и злостављању.

Планира се (обавезно) уз учешће појединачног ученика на кога се план односи, план мора бити у складу са његовим развојним могућностима. Када се ради план за одељење, укључују се представници одељења, ученичког парламента, као и главни учесници у насиљу.

План заштите укључује и информације о мерама и активностима које установа предузима самостално, у сарадњи са другим надлежним организацијама и службама и када друге надлежне организације и службе спроводе активности самостално. Када су у мере и активности укључене друге организације и службе, одређују се задаци, одговорна лица, динамика и начини међусобног извештавања.

КОРАЦИ У ИЗРАДИ ПЛАНА ЗАШТИТЕ

Први корак: Избор најважнијег проблема

Иако ученик може да ставља акценат на различите проблеме, најчешће примарни проблем изађе на видело (2-3 примарна проблема), мада и се секундарни проблеми могу евидентирати.

Обично је, за одређено време, фокус Плана на једном приоритетном проблему. На њему се директно ради, уз редовну ревизију плана од стране тима.

Ако дете, својим понашањем, представља опасност за друге, треба да буде под појачаним надзором *један-на-један* од стране одраслих, док се не процени да је ризик стабилизован. Овакво понашање треба да буде једно од почетних приоритетних проблема у Индивидуалном плану заштите. Неки други проблеми ће морати да буду остављени са стране, као мање хитни у датом тренутку. Ефикасан план заштите се, у одређеном периоду, може бавити само једним или највише са 2-3 примарна проблема (до следеће ревизије), иначе ће изгубити свој фокус и ефикасност. Са појашњавањем слике о проблемима конкретног ученика (узроци, последице, могућности кориговања), постаје све битније да одговорни за остваривање и праћење плана заштите (одељенски старешина и школски тим) уважавају мишљење ученика. Мотивација конкретног детета/ученика да учествује и сарађује у реализацији плана, зависи од тога колико се план бави његовим приоритетним потребама и проблемима.

Други корак: Дефиниција проблема

Сваки појединац испољава јединствене нијансе у испољавању «проблематичног» понашања и манифестацијама проблема у његовом животу. Зато, сваки проблем на коме се ради захтева специфичну дефиницију, формулацију или вербализацију, у складу са тим како се манифестује код конкретног ученика. Важно је да се опсервира понашање ученика (током бар једне или две недеље), да се прати учесталост, интензитет и дужина проблематичног понашања, да се добије “база” тј. Базична мера проблематичног понашања, од које се почиње у дефинисању проблема, а потом у постављању циљева и исхода очекиване промене.

Трећи корак: Одређивање дугорочног циља/промене

Следећи корак у изради плана заштите је постављање јасног циља за решавање одабраног проблема. Дугорочни циљеви морају бити јасно формулисани, тако да дете у сваком тренутку зна шта се од њега очекује, тј. Шта треба да постигне променом. Ови циљеви не треба да буду формулисани у мерљивим терминима, већ као жељена визија, вредност којој се тежи. Такође, важно је проценити коју је потребу задовољило дато проблематично понашање и размотрити како би та потреба могла да се задовољи на конструктивнији и просоцијалан начин. Уместо на проблематично понашање које треба да се смањи или укине, боље је да се План фокусира на то које вредности, па онда и понашање, дете/ученик треба да усвоји.

Четврти корак: Одређивање краткорочног циља/промене

Насупрот дугорочним, краткорочни циљеви морају бити дефинисани тако да се могу мерити на нивоу понашања. Мерљиви показатељи се могу дефинисати ако се пође од базичне појаве проблематичног понашања, то јест од почетне мере. Затим, краткорочни циљеви се везују за нове вештине/нова понашања, које дете/ученик треба да научи и за које се и одређују у мерљиви показатељи за праћење промене: колико пута, током недеље, или који проценат (нпр за 50%) и колико често нове вештине или понашање треба да се примене или испоље. Мора бити јасно када је ученик постигао постављене циљеве, када је успоставио жељено, планирано ново понашање. Сваки краткорочни циљ треба да буде развијен као један од корака у достизању дугорочног циља, промене. У суштини, о овим циљевима се може размишљати као о серијама корака који ће, када се остваре, резултирати достизањем дугорочног циља. Требало би да постоји бар два краткорочна циља за сваки проблем, али одељенски старешина може конструисати онолико колико је потребно. Рокови за достизање циља треба да буду постављени за сваки краткорочни циљ. Нове циљеве треба додавати у плану онанко како промена понашања напредује. Када сви краткорочни циљеви буду достигнути ученик ће успешно решити свој проблем. Праћење дететовог/учениковог напретка треба да се одвија свакодневно и/или недељно од стране одељенског старешине и других

чланова школског тима. Ревизија Индивидуалног плана заштите са тимом, углавном се врши на месец дана, по потреби и чешће.

Пети корак: План активности за промену понашања

Овде се мисли на активности којима се мења одређено проблематично понашање, а које су Планом заштите осмишљене тако да помогну ученику у достизању промене. Бар једна интервенција/промена понашања дефинише се за сваки краткорочни циљ. Ова промена се претвара у конкретан дневни план понашања којим се предвиђа када, у којим кризним и провокативним ситуацијама ће се «вежбати» ново, промењено понашање.

На пример ако је као проблематично понашање дефинисано да ученик реагује агресивно према противничким играчима у ситуацијама када губи у игри (нпр. У фудбалу) и то тако да га удара и назива погредним именима, онда је дугорочни циљ усвајање вредности и уверења да је губљење у игри добар изазов да се усаврши вештина потребна за ту игру. Као краткорочни циљ дефинисано је: да Н.Н. за месец дана научи како да љутњу због губитка у игри испољава на начин којим не повређује ни себе ни друге.

Планом активности је предвиђено: да сваког дана бар једном у току дана одигра са неким од другара или укућана *Човече не љути се*, да сваки пут када изгуби оптрчи 5 кругова око места на коме је играо и потом честита победнику, а сваки пут када сам победи, да честита суиграчу на фер игри.

Води се евиденција од стране ученика и суиграча о реакцијама током недељу дана, извештава се одељенски старешина и школски тим и ревидира се план заштите.

Ако ученик не постигне промену у понашање на овај начин, и даље испољава старе обрасце који нису просоцијални, план се ревидира – додају се нове активности.

Карактеристике Оперативног плана заштите

1. заснива се на социо-психо-педагошко-здравственим параметрима (т.ј., формулацији)
2. прилагођен је потребама и капацитетима детета (индивидуализација приступа)
3. реалан је (циљеви су остварљиви).
4. користи се партиципативни приступ (у изради и реализацији плана активно учествују и дете и родитељи)
5. акценат се ставља на дете/ученика, а не на особље школе
6. прави равнотежу између фактора ризика (симптоми, проблеми, тешкоће) и заштитних фактора (потенцијали, снаге и капацитети).
7. план је еластичан и динамичан (подложен променама, надоградњи, допуни, корекцији, у складу са тренутним потребама и стањем детета)
8. повезује различите области (усвајање просоцијалних вештина, унапређивање и развијање квалитетних породичних релација, образовање и здравствено стање).

ПРИМЕРИ ДУГОРОЧНИХ ЦИЉЕВА

За ученике који трпе насиље	За ученике који крше правила/врше насиље
Развијање вештина емпатијске комуникације са вршњацима	Развијање емпатијске комуникације у комуникацији са вршњацима и одраслима
Развијање самопоуздања и самопоштовања	Поштовање савета одраслих и обраћање за помоћ приликом решавања проблема
Већа опрезност и позитивна селекција у избору другова/партнера	Прихватање и поштовање правила понашања
Развијање вештина за препознавање ризичних ситуација	Боља контрола импулсивности и агресивних испада
Успостављање поверења у себе за тражење	Боље разумевање и уважавање вршњака

помоћи и поверавање у случају изложености насиљу	који имају одређене специфичности
Развијање осетљивости и самоувида у сопствене слабости у самозаштити	Развијање осетљивости за проблеме других и емпатије
Усвајање вештина за успостављање, очување и неговање пријатељских односа са вршњацима	Веће стрпљење при задовољавању и усклађивању потреба и жеља са објективним могућностима
Јачање поверења према одраслима	Успостављање радних навика
Успостављање вољних механизма за истрајност и упорност у решавању задатака	Успостављање вољних механизма за истрајност и упорност у решавању задатака
Развијање самокритичности и критичног сагледавања односа међу вршњацима	Развијање самокритичности и одговорности, доследност у прихватању и поштовању вредности
Мотивација за учење и успех	Мотивација за учење и прихватање неуспеха
Унапређивање породичних односа и комуникације	Формирање и развијање хигијенских навика
Доследност у прихватању и поштовању вредности	Унапређивање породичних односа и комуникације,
Већа аналитичност и одлучност при доношењу одлука (стани-размисли, анализирај-одлучи-реагуј)	Већа опрезност и аналитичност при доношењу одлука (стани-размисли, анализирај-одлучи-реагуј)

Пример Плана заштите/плана активности за промену понашања

Дефинисање приоритетног проблема: ученик понавља насилно понашање/агресивне испаде према другим ученицима

Могући дугорочни циљеви:

- Значајно смањити учесталост и интензитет напада беса и насилног/агресивног понашања.
- Да дете научи да изрази своја осећања на конструктиван начин не повређујући друге особе
- Да се благовремено обрати за помоћ и савет
- Да научи да боље контролише импулсе и самоиницијативно преузима интервенције
- Боља контрола стресних и провокативних ситуација
- Разрешити суштинске конфликте који доприносе појављивању насилног или агресивног понашања.
- Показати значајан напредак у способности слушања и емпатије на мисли, осећања и потребе других.

Први краткорочни циљ: Пристанак детета на безбедно понашање, тј. Да ће применити стратегије за контролу беса и тражити подршку од других, када је у кризи.

Рок за реализацију: Уговор се пише одмах, прати се од стране одређеног особља, свакодневно, док криза не прође.

Могуће интервенције:

- Сачинити писани високо-индивидуализовани уговор са дететом, за безбедност, у којем се одређују конкретни кораци који се предузимају да се спречи насилно понашање.
- Појачан надзор (контрола)
- Одвајање од остале деце на одређено време

- Интензивнији индивидуални рад

Други краткорочни циљ за истог ученика (предлози):

- Да препозна и јасно дефинише ризичне ситуације, које су „окидач“ агресивног понашања и да предузме неку од интервенција у договору са одељенским старешином.
- Да препозна и вербализује како проблеми са контролом беса негативно утичу на њега и друге.
- Да идентификује и вербализује своје незадовољене потребе које стварају осећај незадовољства, напетости, узнемирености
- Да идентификује ирационална уверења или штетне мисли које доприносе појави деструктивног или насилног/агресивног понашања
- Да идентификује своје стратегије за контролу беса (нпр. Избројаћу до 10, зажмурићу, удахнућу дубоко-издахнути полако, рећи ћу „стоп“, упалићу црвену лампицу у глави...)
- Да идентификује осећања која су повезана са занемаривањем, злостављањем, напуштањем (ако је тога било). Да вербализује како су страхови, осећање несигурности или друга болна осећања повезана са његовим насилним/агресивним понашањем

Рок за реализацију: месец дана, у складу са капацитетима клијента.

Методe рада са учеником :

1. Интензивни индивидуални разговори:

- препознавање раних знакова (нпр., умор, мишићна тензија, црвенило у лицу, непријатељске опаске, итд.) као знакова фрустрације, иритираности
- идентификовање породичних проблема који доприносе насилном/агресивном понашању
- истражити периоде када је дете демонстрирало добру контролу беса; размотрите одговоре и поткрепите позитивне копинг стратегије које је он/она користио/ла да увежбава само-контролу и спречи агресивне импулсе.
- подстакните ученика да уместо осветом или одмаздом кроз насиља, разреши конфликт користећи про-социјалне стратегије: идентификовање проблема, листање решења, избор, процена исхода...
- подржати дете/ученика у изражавању осећања
- дозволите да плаче, подучите га о лековитости плакања (тј; омогућите да изрази тугу, да ублажи бес и помозите да се смири након плача)
- помозите му да повеже своје болне емоције (нпр; депресију, анксиозност, страх, беспомоћност итд) и изливе беса или насилног/агресивног понашања
- испитајте три инцидента у којима је ученик изгубио контролу над реакцијом беса (у време болних емоција) и испитајте како би могао да изрази те емоције на адекватнији начин
- размотрите три примера/ситуације беса из учениковог дневника
- испитајте искуство и доживљај одбацивања од стране вршњака, могуће узроке (нпр; непријатељство према њима, преосетљивост на задиркивање, лоше социјалне вештине итд.)

2. Вођење дневника:

- попис искуства одбацивања и/или конфликта са вршњацима у прошлости
- анализа ситуација у којима агресивно понашање, на било који начин, повређује друге
- формирање листе за само-праћење (код куће или у школи) – за ефикаснију контролу беса
- обухватна листа свих мета и узрока беса (особе и ситуације које стварају јако осећање беса)

3. Писмо за опроштај : онеме према коме је ученик испољио бес, у следећој сеанси прегладајте писмо и разговарајте о томе шта даље са писмом (као корак ка реституцији и преузимању одговорности за своје понашање)

4. Тајм-аут/ Вежбе опуштања / дубоко дисање:

- технике за савладавање осећаја фрустрираности
 - прогресивна мишићна релаксација и вођена фантазија – за смиривање и смањење интензитета осећања беса
 - Технике решавања проблема: за и против, *праћења мисли* да би смањило изливе беса („шта мислим, а шта ми се дешава“), стратегије за конструктивно решавање конфликта са вршњацима
5. Технике/Вежбе за усвајање нових образаца понашања и вештине само-контроле:
- изражавање беса кроз алтернативне активности, посебно осмишљене за ту намену (у терапији игром или кроз музику, ликовно стваралаштво),
 - изражавање беса кроз контролисану, уважавајућу вербализацију и прихватљиво понашање („јачко сам љута/побесним када видим, чујем, урадим, помислим....дође ми да.....а уствари желим/треба ми.....“)
 - техника *праћења мисли* помаже откривању мисли које доприносе појави насилног/агресивног понашања (нпр; ирационално уверење да је агресија прихватљив начин супротстављања задиркивању, задовољења потреба или избегавања забране); замените ове ирационалне мисли рационалним (нпр. Постоји начин да се бес и незадовољство искаже без агресије/насиља и свако може то да научи ако се потруди)
 - вербализовање «ЈА» поруке, идентификовање незадовољених потреба, изражавање својих потреба и осећања другим важним особама (да би се проредило задиркивање или оптуживање)
 - анализа осећања особа које је ученик повредио
 - суочавање са изјавама у којима окривљује друге за свој губитак контроле и неуспех да прихвати одговорност за своје насилно/агресивно понашање
 - ангажовање у друштвеним активностима (за повећање самопоштовања)
 - успостављање контроле и/или моћи на начине који су прилагођени узрасту: рад у ђачком парламенту, спортска такмичења, уместо застрашивањем и малтретирањем других
 - упутите дете/ученика да нацрта слике три догађаја или ситуација које обично изазивају бес, размотрите актуелне мисли или осећања након тога понудите ученику да одсвира или отпева своју омиљену песму у којој се изражава бес
6. Игре улога: моделовање вербализације у игри улога – за изражавања беса на контролисан начин
7. Писани, високоиндивидуализовани уговор, са фокусом на стимулисање боље контроле беса

Интервенције/активности за промену понашања

Уколико постоје капацитети у школи (едуковани наставници, психолози/педагози) јако је корисно током реализације плана заштите едуковати дете/ученика који испољава насиље, као и његово одељење, о природи агресивности и насилног понашања. Очекивани исходи плана заштите и активности/интервенције за ученика могу бити:

- препознаје и јасно дефинише ризичне ситуације, које су „окидач“ агресивног понашања
- уме да развија стратегије за избегавање и стабилизацију ризичних ситуација
- зна да анализира ситуације у којима је његово агресивно понашање, на било који начин, повредило друге особе
- зна своје незадовољство да изражава на социјално прихваћен начин, уз адекватну вербализацију и гестикулацију

Интервенција/активности за унутрашњу мрежу заштите у школи (за одељењског старешину и остале чланове школског тима, родитеље, ученике):

- ✓ Успоставити и доследно примењивати јасан, узрасту и ситуацији примерен, систем стимулативних и дестимулативних мера, увек када се ученик уздржи/испољи, вербалну или физичку агресивност

- ✓ Плански учити ученике у одељењу/школи ефикасним вештинама комуникације и асертивности да би се бес изражавао на контролисан начин и да би задовољавали своје потребе кроз конструктивно понашање
- ✓ Подстицати ученике са проблемима у понашању као и ученике који не успевају да се сами заштите од насиља, да користе листу за само-праћење (код куће или у школи) да би развио ефикаснију контролу беса/самозаштите; то се реализује тако што ученик сам изабере конкретно понашање које хоће да промени/унапреди (нпр. Да игнорише задиркивање или називање погрдним именима, да тражи помоћ, да се тражи подршку вршњака уместо да «експлодира» на часу када је фрустриран, итд.) и прати промену користећи формулар који сам попуњава
- ✓ Осмислити систем награђивања и/или бихејвиорални уговор за ефикасно праћење успеха у контроли беса
- ✓ Осмислити и применити бихејвиор менаџмент програм/програм за кориговање понашања код куће и/или у школи који је усмерен на специфична просоцијална понашања (нпр., бити асертиван, не агресиван, избећи сукоб, прићи другима поштовањем и топлином, итд.). Нпр. *Програм економије жетона*: за свако позитивно понашање ученик осваја 1 жетон; дефинишу се привилегије у односу на број освојених жетона, на пример 5 жетона даје право ученику да уведе ново правило за све или да дефинише правила фер-плеја и сл.; овај програм се примењује све док се понашање не коригује, поново не успостави самопоштовање и прихваћеност у заједници
- ✓ Уједначити са другим наставницима праћење напретка у промени код ученика - евидентирају када ученик демонстрира добру контролу беса, похвале га, препознају коју је стратегију користио за контролу беса и искажу повратну информацију о томе уз уважавање уложеног труда
- ✓ Заједно са колегама маркирати специфичне ситуације или догађаје у одељењу/школи који рутински воде ка експлозивним испадима или агресивном понашању ученика (нпр. Оцењивање). Развити на нивоу школе ефикасне стратегије за контролу беса и толеранцију на фрустрације и неуспех, развити мере објективног оцењивања и редовног извештавања о постигнутим резултатима,
- ✓ Избегавати ситуације у којима се наставник са учеником или родитељима «бори» за моћ, избегавати свађе и аргументације које доводе до ескалације беса било које стране
- ✓ У школи успоставите подржавајућу атмосферу за учење техника за решавање проблема и конфликта на конструктиван начин, како бисте умањили ризике за појаву беса.

ДРУШТВЕНО-КОРИСТАН, ОДНОСНО, ХУМАНИТАРНИ РАД

Друштвено-користан и хуманитарни рад ученика обухвата активности чијим се остваривањем развија друштвено одговорно понашање ученика и представља облик ресторативне дисциплине.

Циљ друштвено-корисног, односно хуманитарног рада, јесте превенција непожељног и друштвено неприхватљивог понашања ученика кроз развој пожељних и позитивних облика понашања. Наставник, односно стручни сарадник у школи за развијање пожељних/позитивних облика понашања ученика и конструктивно решавање конфликта примењује саветодавни рад, технику дијалога, поступак школске медијације, укључује вршњачку медијацију и друго.

Друштвено-користан, односно хуманитарни рад одређује се ученику у складу са тежином учињене лакше и теже повреде обавеза ученика или повреде забране водећи рачуна о психофизичкој и здравственој способности, узрасту и достојанству ученика. При томе се активности спроводе према Правилнику о обављењу друштвено-корисног, односно, хуманитарног рада.

Планови друштвено-корисног, односно хуманитарног рада планирају се по потреби у току школске године у зависности од учињене повреде забране, учињене лакше или теже повреде, уважавајући сваког ученика, према његовим способностима, личности и околностима.

УКЉУЧИВАЊЕ И ПОДСТИЦАЊЕ УЧЕНИКА ЗА АКТИВНО УЧЕСТВОВАЊЕ У РАДУ ШКОЛЕ

Ученици – представници УП учествују у раду свих школских тимова и органа управљања. Ученици често иницирају различите идеје, акције и активности. Осмишљавају различите активности, пројекте, презентације и радионице. Школа нуди разноврсне ваннаставне и слободне наставне активности које ученици бирају у складу са својим интересовањима.

